

पदसाधनं

॥नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ॥

बुद्धम्बुजं नमस्सित्वा सद्धम्ममधु भाजनं,
गुणमोपदपदं सद्धमधुब्बतनिसेवितं ।

मोग्गल्लायनाचरिय चरञ्च येन धीमता,
कतं लघुमयन्दिद्धमनुनं सदलक्खणं ।

आरभिस्सं समासेन बालत्थं पदसाधनं,
मोग्गल्लायनसद्धत्थरतनाकरपद्धतिं ।

सज्जापरिग्गहेनेव लक्खणेसु सरादयो,
जायन्तिति तमेवादो दस्सयिस्सं विभागतो ।

अआदयो तिताळीस वणणा ।

जिनवचनानुरूपा अकारदेयो निग्गहितन्ता तेचत्ताळी सक्खरा पच्चेकं वणणा नाम होन्ति यथा - अ आ इ ई उ ऊ ए ओ क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ ट ठ ण त थ द ध न प फ ब भ म य र ल व स ह ळ अं इति-ककारादिस्वकारो उच्चारणत्थो = वणणीयति अत्थो एतेहीति वण्णा-अआदि मरियादा भूतो येसन्तो अआदयो ।

अआदयोति वत्तते याव ‘‘बिन्दुनिग्गहीत’’न्ति-तज्जखोअत्थ वसा विभत्तिचीपरिनामोति सत्तम्यन्तमभिसम्बन्धीयते ।

दसादो सरा

अआदिस्वादिमिहि निद्दिट्ठा ओदन्ता दसवण्णा सरा नाम होन्ति-यथा-अ आ इ ई उ ऊ ए ओ = सरन्ति पवत्तन्तीति सरा-दसा दोति वत्तते तीसु चक्कमानेसु ।

द्वे द्वे सवण्णा ।

अआस्वादिमेसु दस्सु द्वे द्वे सवण्णा नाम होन्ति । यथाक्कमं-यथा-अआ इति, उऊ इति, ए इति, ओ इति = समाना सादिसा वण्णा सवण्णा-समानत्तज्ज ठानतो ।

छ वण्णानंहि उप्पत्तिट्ठानानि कण्ठातालुमुद्धदन्तओट्टाना सिकावसेन-तेसु अवण्णकवग्गहानं कण्ठोठानं-इवण्ण चवग्गयानं तालु-टवग्गरळानं मुद्धा-तवग्गलसानं दन्ता-उ वण्णपवग्गानं ओट्टा-एवण्णस्स कण्ठतालु-ओवण्णस्स कण्ठोठं-वकारस्स दन्तोठं-निग्गहितस्स नासिका-ङ्गणनमानं सकट्टानं नासिका च-द्वेद्वेति वत्तते ।

पुब्बो रस्सो

तेस्चेव दससु ये द्वे द्वे सवण्णा तेसु यो यो पुब्बो सो सो रस्ससज्जो होति-यथा-अ इ उ ए ओ-तेसु संयोग पुब्बाच दिस्सन्ति द्वे पनन्तिमा दीपेतुं तत्थ साधुत्तं तेसम्पि इध सङ्गहो = रस्सकालयोगा तब्बन्तताय वा रस्सा-तथा दीघा-इधापिद्वेद्वेति वत्तते ।

परो दीघो ।

अआदिस्वादिभुतेसु दससु ये द्वे द्वे सवण्णा तेसु यो यो परो सो सो दीघसज्जो होति-यथा-आ ई ऊ ।

कादयो व्यञ्जना ।

अआदिसु कादयो निग्गहीतपरियन्ता तेत्तिस व्यञ्जनानाम होन्ति-यथा-क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ ट ठ ड ण त थ द ध न प फ ब भ म य र ल व स ह ळ अं = व्यञ्जीयति अत्थो एतेहीति व्यञ्जना-कादयोति वत्तते ।

पञ्च पञ्चका वग्गा ।

अआदिसु ककारादयो मकारन्ता पञ्च पञ्चका वग्गा नाम होन्ति-यथा-कखगघङ, चछजझञ, टठडढण, तथदधन, पफबभम । = वज्जेन्ति यकारादयोति वग्गा ।

बिन्दु निग्गहितं

अकारादीसुयवायं वण्णो बिन्दुमत्तो सो निग्गहितसज्जोहोति = रस्ससरं निस्साय गहितमुच्चारितं निग्गहीतं ।

सज्जा विधानं ।

सन्धि वुच्चते-पुरिस उत्तमो, पज्जा इन्द्रियं । सतिआरक्खो, भोगि इन्दो, चक्खु आयतनं, अभिभु आयतनं, धनम्मे अत्थि, कुतो एत्था' तिध-सरो लोपो सरे ।

सरो सरो लोपनीयो होति-सरेतोपसिलेसिकाधारसत्तमी ततो वण्णकालव्यवधाने कारियं न होति-त्वमसि, कतमा चानन्द अनिच्चसज्जा'ति-अज्जत्थापि संहतायमोपसिलेसिकाधा रेयेव सत्तमी-विधीति वत्तमाने ।

सत्तमियं पुब्बस्स ।

सत्तमीनिद्देसे पुब्बस्सेव विधिति पुब्बसरलोपो-पुरिसुत्तमो, पज्जिन्द्रियं, सतारक्खो, भोगिन्दो, चक्खायतनं । अभिभायतनं, धनम्मत्थि, कुतेत्थ । पुब्बस्स कारियविधाना सत्तमीनिद्दिट्ठस्स परताव गम्यतेति परेतुपरिवचनम्पि घटते-सो अहं, चत्तारो इमे, यतो उदकं, पातो एवं'तीध-“सरो लोपो सरे”ति वत्तते ।

परो क्वचि ।

सरम्हा परो सरो क्वचि लोपनीयो होति-सोहं, चत्तारोमे, यतोदकं । पातोच-क्वचित्किं?-पज्जिन्द्रियं-अस्साधिकारो

सब्बसन्धिसु-तस्स इदं, तस्स इदं, वात ईरितं, वात ईरितं, सीत उदकं, सीत उदकं, वाम ऊरु, वाम ऊरु, इतिध-
पुब्बसर लोपे-सरे वेति च वत्तते ।

युवण्णानम्भो लुत्ता ।

लुत्ता सरापरेसं इवण्णवण्णानं जो होन्ति वायथाक्कमं ।

वण्णपरेन सवण्णेपि ।

वण्णसद्दो परो यस्मा तेन सवण्णोपि गय्हति सयं चेति ई ऊ नम्पि ए ओ-तस्सेदं, तस्सिदं-वातेरितं । वातिरितं-
सीतोदकं, “ब्यञ्जने दीगरस्सा”ति दीघे-सीतुदकं-वामोरु, वामूरु-लुत्तेति किं-दस इमे ।

अतिप्पसङ्गबाधकस्स क्वचिसद्दस्सानुवत्तनतो न विकप्पविधी नियता-तेन उपेतो’ति एवमादीसु विककेप्पा
नारकितादिसु विधि च न होति-चि अकासि, चि अकासि । सु आगतं, सु आगतं’ति धयुवण्णानं वे’ति च वत्तते ।

यवा सरे ।

सरे परे इव ण्णुवण्णानं यकारवकारा होन्ति वा यथाक्कमं-अकारस्स दीघे-व्याकासि, “वनतरगावा गामा”ति यागमे-
वियाकासि-स्वागतं । सागतं-क्वचित्त्वेव-यानीध ।

ते अज्ज, ते अज्ज, सो अयं, सो अयं, इतीध-“यवासरे” वे’ति च वत्तते ।

जोनं

जोनं यकारवकारा होन्ति वा सरे परे यथाक्कमं ।

त्यज्ज, तेज्ज-“ब्यञ्जने दीघरस्सा”ति दीघे-स्वायं, सोयं ।

क्वचीत्त्वेव-धनम्मत्थी-गो एळकमिति ध-सरे’ति वत्तते ।

गोस्सावड ।

सरे परे गोस्स अवड आदेसो होति-सच “टनुबन्धानेक वण्णासब्बस्सा”ति सब्बस्सप्पसङ्गे-अन्तस्से’ति वत्तमाने ।

डनु बन्धो ।

डकारोनुबन्धो यस्स सो नेकवण्णोपि अन्तस्स होतिति औकारस्सेव होति, -“सङ्केतो न वयवोनु बन्धो”ति वचना
डकारस्साप्पयोगो-पयोजनं “डनुबन्धो”ति सङ्केतो-गवेळकं ।

इति एव, इति एवा “तीध-

वितिस्सेवे वा

एवसद्दे परे इतिस्स वो होति वा-सच ।

छट्टियन्तस्स ।

छट्टिनद्धिद्वस्स यं कारियं तदन्तस्स विज्जेय्यन्ति इकारस्सादेसो होति = ठानीनमामद्वियदिस्सति उच्चारियति'ति आदेसो-इत्वेव, अज्जत्र यादेसे-“तवग्गवरणनं ये चवग्गबयजा”ति तकारस्स वो-“वग्गलयेहि ते”ति यस्स च चकारो, इच्चेव-दु अङ्गिकं, चि इत्वा, अज्ज अग्गे, पातु अहेसुं, पा एव, इध इज्झति, परि अन्तं, अत्त अत्थमितिध-“मयदासरे”ति वत्तते ।

वततरगा चागमा ।

एते मयदा वागमा होन्ति वा सरे क्वचि,-आगमिनो अनियमेपि सरोयेवागमी होति वनादिनन्तु जापका-अज्जथाहि पदादीनं युक्वीधान मनत्थकं-दुवङ्गिकं, चिनित्वा, अज्जतग्गे, पातुरहेसुं, -“व्यज्जनेदीघरस्सा”ति रस्से-पगेव, इधमिज्झति, परियन्तं, अत्तदत्थं-वात्वेव-अत्तत्थं ।

छ अभिज्जा, छ अभिज्जा, तीध-वा सरे आगमो'ति च वत्तते ।

छा लो ।

छ सद्दा परस्स सरस्स लकारो आगमो होति वा-छल्लभिज्जा, छल्लभिज्जा ।

सरसन्धि ।

कज्जा इव-कज्जा इवा तीध-पुब्बपरसरानं लोपे सम्पत्ते-सरो परोति च वत्तते ।

नद्वेवा ।

पुब्बपरसरा द्वेपि वा क्वचि न लुप्यन्ते-कज्जाइव, कज्जेव, कज्जाव ।

सरसन्धि निसेधो ।

तत्र अभिरति, खन्ति परमं, सम्मा अक्खातो'तीध-

व्यज्जने दीघरस्सा ।

रस्सदीधानं क्वचि दीघरस्सा होन्ति व्यज्जने-तत्राभिरति, खन्तीपरमं, सम्मदक्खातो' तिदागमे रस्सो-क्वचीत्वेच-त्यज्ज-कथं यानिव अन्तलिक्खे'ति -दीघरस्साति योगविभागा ।

चि गहो, ततिय ज्ञानं । वि खोपो, इतिध-ब्यञ्जने'ति वत्तते ।

सरम्हा द्वे ।

सरम्हा परस्स ब्यञ्जनस्स क्वचि द्वेरूपानि होन्ति-विग्गहो ।

चतुत्थ दुतियेस्वेसं ततिय पठमा ।

चतुत्थदुतियेसु परेस्वेसं चतुत्थदुतियानं तब्बग्गे ततिय पठमा होन्ति पच्चासत्याति पुब्बझकारखकारानं जकारककरा-
ततियज्झानं, विक्खेपो-सरम्हा'तिकिं?-तं वनं । अकरम्भसेते, अकरम्भसेते, एसो अत्थो, एसो अत्थो, इतिध-चे'तिवत्तते ।

ए ओ न म वण्णे ।

ए ओ नं वण्णे क्वचि अ होति वा-अकरम्भसने, अकरम्भ सेते-एसअत्थो, एसोअत्थो-वण्णेतिकिं?-सो ।

सरब्यञ्जनसन्धि ।

अत यन्तं । तथ यं । मद यं, बुधि यति, धन यं । सेव यो, पयेसना, पोक्खरण यो, इतिध-

तवग्गवरणनंये चवग्गखयजा ।

तवग्गवरणनं चवग्गबयजा होन्ति यथाक्कमं यकारे, “वग्गलसेहि ते”ति वग्गा परस्स यस्स पुब्बरूपं-अच्चन्तं ।
तच्छं, मज्जं, बुज्झति, धज्जं, सेब्बो, पय्येसना, पोक्खरज्जो-क्वचीत्वेच, मत्या-येति वत्तते वक्खमानेसु तीसु । सक यते,
रुच यते, पट्यते, लुप्यते, सल्यते, दिस्यते'तीध ।

वग्गलसेहि ते

वग्गलसेहि परस्स यकारस्स क्वचि ते वग्गलसा होन्ति ।

सक्कते, रुच्चते, पट्टते, लुप्पते, सल्लते, दिस्सते । क्वचित्त्वेव-क्याहं-मुह = यती'तीध-

हस्स विपल्लासो

हस्स विपल्लासो होति यकारो-मुहति,

बहुआबाधो, बहु आबाधो'तीध-उस्सवकारे “हस्स विपल्लासो”ति वत्तते ।

वेवा ।

हस्स विपल्लासो होतिवा वकारे-बह्वाबाधो, बह्वाबाधो ।

ब्यञ्जन सन्धि ।

अक्खिरुजति । अक्खिरुजती'तीध-वेति वत्तते याव'‘मयदासरे’'ति ।

निग्गहितं ।

निग्गहीतमागमो होतिवा क्वचि = ठानीनमालिङ्गिय गच्छति पवत्तती'ति आगमो-अक्खिं रुजति, अक्खि रुजति-“यावद्विधा’'ति आदो निच्चं ववत्थित विभासत्ता वाधिकारस्स-वासदो हि अत्थवये वत्तते कत्थचि विकप्पे कत्थचि यथाववत्थितरूप परिग्गहेति-यदा पच्छिमे तदा नच्चमनिच्चमसन्तञ्च विधिं दीपेति-एत्थ पन क्व चिसद्वस्सानु वत्तनतो तेनेवासन्तविधि सिद्धो'ति वासदे नितरद्वयं-सं रम्हो, संरम्हो, पुं लिङ्गं, पुं लिङ्गमितीध-निग्गहीताधिकारो आ “मयदा सरेति” ।

लोपो ।

निग्गहीतस्स लोपो होति वा क्वचि-दीघदित्तानि, सारम्हो, सारम्हो-पुल्लिङ्गं, पुल्लिङ्गं-पटिसल्लाणे पातुकामो'ति आदिसु निच्चं-पुप्फं अस्सा, पुप्फं अस्सा, किं इति, किं इती'तीध-

परसरस्स ।

निग्गहीतम्हा परस्स सरस्स लोपो होति वा क्वचि ।

संयोगादि लोपो ।

अनन्तरा ब्यञ्जना संयोगो-अत्र यो आदभुतावयवो तस्स वा क्वचि लोपो होती'ति सस्सादिस्स लोपो-पुप्फंसा, “मयदा सरे’'ति निग्गहीतस्स मकारो-पुप्फमस्सा, “वग्गे वग्गन्तो’'ति नो नग्गहीतस्स-किन्ति, किमिति ।

तं ख णं, तं खणं, धम्मं चरे, धम्मं चरे, तं डहति, तं डहति, तं दानं, तं दानं, तं फलं, तं एलमितीध-

वग्गे वग्गन्तो ।

नग्गहीतस्स खो वग्गे वग्गन्तो वा होति पच्चासत्या-तङ्कणं, तंखणं-धम्मञ्चरे, धम्मं चरे-तण्डहति, तं डहति-तन्दानं, तं दानं-तम्फलं, तंफलं-गन्त्वा सम्मतोति' आदिसु निच्चं-आनन्तरिकं यमाहु, आनन्तरिकं यमाहु, पच्चत्तं एव, पच्चत्तं एव, तज्झि । तज्झि, इतिध-

येवहिसुञ्जो ।

यएवहिसद्वेसु निग्गहीतस्सजो वा होति-“वग्गलसेहि ते’'ति यस्स जकारे-आनन्तरिकञ्ज माहु । आनन्तरिकं यमाहु, जस्स द्वित्ते-पच्चत्तञ्जेव, पच्चत्तं एव-तज्झि, तंही-एव सद्वसहचरियायेति यसद्वस्सेव गहणं-संयतो, संयतो'तीध

ये संस्स

संसदस्स यं निग्गहीतं तस्स वा ओ होति यकारे-

सञ्जतो, संयतो-इधयकारमत्तोव गय्हते पुनब्बचना ।

तं एव, तं एव, तं इदं, तं इदं, तं इमिना, तं इमिनातीध-

मयदासरे ।

निग्गहीतस्स मयदा होन्ति वा सरे क्वचि-तमेव, तंएव-तयिदं' तंइदं-तदमिना, तं इमिना एत्थ-
“तदमिनादीनी”तिनिपातना इकारस्स अकारो-लक्खणन्तरेनावहितादेसलोपागमविपल्लासा सब्बत्थ इमिनाव दट्ठब्बा-तेन
निजको । नियको, तिआदि सिद्धं-बुद्धम सरणमिच्चादिसु योगविभागा ।

निग्गहित सन्धि ।

अथ नामानि वुच्चन्ते ।

तानि विविधानि सलिगालिगवसेन-तत्थ सलिगेयु ताव अकारन्ततो पुल्लिङ्गा बुद्धसद्दा सत्तविभक्तियो परा योजीयन्तो-
बुद्ध इति ठिते ।

द्वे द्वे कानेकेसु नामस्मा सियो अंयो नाहि यनं स्मासनं स्मिंसु

एतेसं द्वेद्वे होन्ति एकानेकत्थेसु वत्तमानतो नाम स्माति यथाक्कमं एकम्हि चत्तब्बो एकवचनानं बहुम्हि वत्तब्बे
बहुवचनानं चातियमेनप्पयङ्गे-नामस्मा'तिअधिकारो ।

पठमात्थमत्ते

सकत्थदब्बलिङ्गानि सङ्ख्याकम्मादिपञ्चकं

नामत्थो तस्स सामञ्जमत्तमत्तं पवुच्चते ।

नामस्साभिधेय्य मत्ते पठमाविभक्ति होति'ति वत्तिच्छावसा पठमायेकवचनबहुवचनानि ।

सियोइति पठमा, सिस्सिकारस्सानुबन्धत्तप्पेयोगो-पयोजनं“कि मं सीसू”ति सङ्केतो-तथा अं वचनस्सकारस्स-सि-
अतो'ति वत्तते-तस्स नामविसेसनत्ता “विधिब्बिसेसनन्तस्सा”ति तदन्ततो विधि ।

सिस्सो ।

अकारन्ततो नामस्मा परस्स सिस्स ओहोति-पुब्बसरलोपो बुद्धो तिट्ठति-यो ।

अतो योनं टाटे ।

अकारन्ततो नामस्मा परेसं पठमादुतियायोनं टाटे होन्ति यथाक्कमं-टकारानुबन्धत्ता“टनुबन्धानेकवण्णा सब्बस्सा”ति सब्बादेसो-बुद्धा तिट्ठन्ति । ‘पठमात्थमत्ते’तिवत्तते ।

आमन्तणे ।

सद्देनाभिमुखी कारो विज्जमानस्स वत्थुनो
आमन्तणं विधातब्बे नत्थि राजा भवेति तं ।

आमन्तणधिके अत्थमत्ते पठमा विभत्ति होतीति एकस्मिं एकवचनं सि ।

गोस्यालपणे ।

आलपणे सि गसञ्जो होति-लोपोति वत्तते

गसीनं ।

नामस्मागसीनंलोपोहोति-भोबुद्धमंपालय-गेतिवत्तते ।

अयुनं वा दीघो ।

ऐउ इच्चेसं वा दीघो होति गोपरे तिलिङ्गेतिदीघो-बुद्धा, केचि दीघं दूरालपणे येविच्छन्ति समीपालपणेपि दस्सतो तं न गहेतब्बं-योम्हि,-बुद्धा मं पालेथ ।

कम्मे दुतिया

कत्तुक्रियाभिसम्बन्धं कारकं कम्ममुच्चते ।
निब्बत्ति विकतिप्पत्ति भेदा तं तिविधं भवे ॥

अस्मिं दुतिया विभत्तिहोति-अंयो इति दुतिया-अं-बुद्धंपणमामि, योस्सटे-बुद्धे ।

कत्तुकरणेसु ततिया ।

क्रियं यो कुरुते मुख्यो स कत्ता योजितो न वा करणं तं विसेसेन यं क्रियासिद्धिहेतुकं ।

तेसु कारकेसु ततिया विभत्ति होति-नाभि इति ततिया-ना-नास्साति वत्तते ।

अतेन

अकारन्ततो नामस्मा परस्स नावचनस्स एनादेसो होति-बुद्धेन देसितो धम्मो-हि-

सुहिस्वसेस ।

अकारन्तस्स सुहीस्वेहोति-बुद्धेहि-वे'ति वत्तते ।

स्माहिस्मिन्नं म्हाभीमिहि ।

नामस्मा परेसं स्माहिस्मिन्नं म्हाभीमिहि वा होन्ति यथाक्कमं-हिस्स भियादेसो-बुद्धेभी, करणे-बुद्धेन लोको सुचरति, बुद्धेहि, बुद्धेहि, वा ।

चतुत्थी सम्पदाने ।

अनुमन्त्वनिराकतुज्झेसकानं वसा तथा ।

ददाति कम्मना युत्तं सम्पदानमुदिरितं ॥

तस्मिं सम्पदानकारके चतुत्थि सिया-सनं इति चतुत्थी-स ।

सुञ्सस्स ।

नामस्मा परस्स सस्स सुज्जोति-सच-छट्ठिया'तिवत्तमाने

अकानुबन्धाद्यन्ता ।

छट्ठीनिद्धिटाठस्स आनुबन्धकानुबन्धाद्यन्ता होन्ती'ति आदिभुतो होति-उकारो उच्चारणत्थो-आकारो एत्थेव सङ्केतत्थो-बुद्धस्स पुप्फं देहि ।-अतो वा बहुलमिति च वत्तते ।

सस्साय चतुत्थिया

अकारन्ततो परस्स सस्स चतुत्थिया आयो होति वा बहुलं-बुद्धाय, येभ्य्येन तादत्थे येवायमायो दिस्सती'ति इतोपरं नोदाहरीयते-नं-दीघो'तिवत्तते ।

सुनंहिसु

एसु नामस्स दीघो होति-बुद्धानं ।

पञ्चम्यवधिस्मा ।

सीमाभुतो पदत्थानं यो चलो निच्चलो'थ वा ।

अच्चुतो पुब्बका रूपा नमाहुरवधिम्बुधा ॥

एतस्मा कारका पञ्चमीविभक्तिं होति-स्मा ही इति पञ्चमी-स्मा-अतो योनं टाटे वेति द्व वत्त ते ।

स्मास्मिन्तं ।

अकारन्ततो नामस्मा परेसं स्मास्मिन्नं टाटे वा होन्ति यथाक्कमं ।

बुद्धा पहा निच्छरति । बुद्धम्हा, बुद्धस्मावा-हि-बुद्धेहि, बुद्धेभि ।

छट्ठि सम्बन्धे

क्रियाकारकसञ्जातो अस्सेदम्हावहेतुको ।
सम्बन्धो'ति पवुत्तो सो सम्बन्धिद्वयनिस्सितो ॥

सम्बन्धित्ताविसेसेपि छट्ठी हेदकतो सिया ।
ततो हि जाता सम्बन्धं वदेय्य न पनञ्जतो ॥

सम्बन्धे छट्ठि विभक्तिं होति-स नं इति छट्ठि-स-बुद्धस्स विहारो-नं-बुद्धानं ।

सत्तम्याधारे ।

किरिया कत्तुकम्मट्ठा आधारीयति येन सो ।
आधारो चतुधा वुत्तो व्यापकादिप्पभेदतो ॥

आधारकारके सत्तमी विभक्तिं होति-

स्मिं सु इति सत्तमी-स्मिं-बुद्धे पसन्नो-बुद्धम्हि, बुद्धस्मिं, वा-सु बुद्धेसु ।

बुद्धो सब्बत्थदायी भवति हि भजतं बुद्धं बुद्धं न तं किं दिन्नं बुद्धेन लोके सिवपदमपि ते यन्ति बुद्धेन यस्मा अस्मा
बुद्धस्स पीतिं परहितविधयंदेति बुद्धानपेतो मज्जो बुद्धस्स निच्चं घटयति मतिमा कोनु भत्तिं न बुद्धे ।

एवमज्जेयम्पि घटपटादीनमकारन्तानं पुल्लिङ्गानं रूपनयो क्रियाभिसम्बन्धो च-विसेसनम्पन वक्खाम-इतो परं छट्ठिया
चतुत्थीसमत्ता पञ्चमीबहुवचनस्स च ततियासमत्ता न ता दस्सीयन्ते-गुम्बसि-अतो सिस्साति च वत्तते ।

क्वचे वा ।

अकारन्ततो नामस्मा परस्स सिस्स ए होति वा क्वची-गुम्बे, गुम्बो-सेसं बुद्धसमं-एवं वत्तब्बे, वत्तब्बो इच्चादि ।

योस्स टे'ति च वत्तते ।

एकच्चादीहतो ।

अकारन्तेहि एकच्चादीहि योनं टे होति-एकच्चे,(भो)एकच्चे, एकच्चे-एवं पठमसदस्स-नास्स सा वे'ति च वत्तते ।

कोधादीहि ।

एहि नास्स सा होति वा-कोधसा, कोधेन, अत्थसा, अत्थेनेच्चादि-वेति वत्तते ।

मनादीहि स्मिंसन्नास्मानं सिसोओसासा ।

मनादीहि स्ममादिनं सिसोमसासा होन्ति वा यथाक्कमं-मनो, मनं-मनसा, मनेन-मनसो, मनस्स-मनसा, मना, मनम्हा, मनस्मा-मनसि, मने, मनम्हि, मनस्मिं ।

तम तप तेज उर सिरप्पभुतयो मनादयो ।

गच्छन्तसि-सिस्स वे'ति च वत्तते-परतो भिय्यो नानु वत्तयिस्साम वुत्तियायेवानुवुत्तस्सगम्यमानत्ता ।

न्तस्सं ।

सिम्हि न्तप्पच्चयस्स अं होति वा-“गसीन”न्ति सिलोपे-गच्छं-अज्जत्र-गच्छन्तो ।

न्तन्तुनं न्तो योम्हि पठमे ।

पठमे योम्हि न्तन्तुनं सविभत्तीनं न्तो इच्चादेसो वा होति-बहुलाधिकारा पुमेयेव-गच्छन्तो, गच्छन्ता ।

टटाअं गे ।

गे परे न्तन्तुनं सविभत्तीनं टटाअं इच्चादेसा होन्ति बहुलं-(भो)गच्छ, गच्छा, गच्छं, गच्छन्तो, गच्छन्ता ।

न्तस्स च ट वंसे ।

अंसेसु न्तप्पच्चयस्स ट होति वा न्तुस्स च-ववत्थितविभासायायं-गच्छं, गच्छन्तं ।

तोतातिता सस्मास्मिंसासु ।

सादिसु न्तन्तुनं सविभत्तीनं तोतातिता होन्ति वा यथाक्कमं-गच्छता, गच्चन्तेन-गच्छतो, गच्छस्स, गच्छन्तस्स ।

नं नम्हि ।

नम्हि न्तन्तुनं सविभत्तीनं तं वा होति-गच्चतं । गच्छन्तानं-गच्छता, गच्छन्ता, गच्छन्तम्हा, गच्छन्तस्मा-गच्छति, गच्छन्ते, गच्छन्तम्हि, गच्चन्तस्मिं-एवं तपन्त जपन्तादयो-भवन्तसि ।

भुतो ।

भुधातुतो न्तस्स अं होति सिम्हि निच्चम्पुनब्बिधाना-भवं ।

भवतो वा भोन्तो गयोनासे ।

भवन्तसद्दस्स भोन्तादेसो वा होति गयोनासे-भोन्तो, भोन्ता, भवन्तो, भवन्ता-एवमालपनेपि-गे पन-(भो) भोन्त, भोन्ता, भव, भवा, भवं-भवं, भवन्तं, भोन्ते, भवन्ते-भोता, भोन्तेन, भवता, भवन्तेन-भोतो, भोन्तस्स, भवतो, भवस्स, भवन्तस्स ।

सतोसब्भे ।

सन्तसद्दस्स सब्भवति भकारे-सब्भि ।

महन्तारहन्तानं वा टा

सिम्हि महन्तारहन्तानं नतस्स टा वा होति-महा, महं, महन्तो-अरहा, अरहं, अरहन्तो-भवन्तादीनं सेसं गच्छन्तसमं-अस्मसि ।

राजादियुवादित्वा ।

राजादिहि युवादीहि च परस्स सिस्स आ होति-अस्मा ।

योनमानो ।

राजादीहि युवादीहि च योनमानो वा होति-अस्मानो, अस्मा-(भो)अस्म, अस्मा, अस्मानो, अस्मा ।

वाम्हा नड ।

राजादिनं युवादनं चानड्-होति वाम्हि-अस्मानं, अस्मिं, अस्मानो, अस्मे ।

नास्सेनो

कम्मादितो नावचनस्स एनो वा होति-अस्मेन, अस्मना ।

कम्मादितो ।

कम्मादितो स्मिनो नि होति वा-अस्मनि, अस्मे, अस्महि, अस्मस्मिं-सेसं बुद्धसद्दसमं-मुद्ध गाण्डीवधत्व अनिम लघिमादयो अस्मासमा-एवं राजा कालद्धानवाची अद्धाच पठमादुतियासु अत्तातु मानो ततियासत्तम्येकवचनेसुच ।

राजस्सि नांमि ।

राजस्सि वा होति नांमि-राजिना-अज्जत्र-

नास्मासुरज्जा ।

नास्मासु राजस्स सविभत्तिस्स रज्जा होति-रज्जा ।

सुनं हिंसू ।

राजस्स ऊ होति वा सुनंहिसु-राजूभि, राजेहि, राजूभि, राजेभि ।

रज्जो रज्जस्स राजिनो से ।

से राजस्स सविभत्तिस्स एते आदेसा होन्ति-रज्जो रज्जस्स, राजिनो, राजूनं ।

राजस्स रज्जं ।

नांमि राजसदस्स सविभत्तिस्स रज्जं होति वा-रज्जं, राजानं-रज्जा ।

स्मिंमि रज्जेराजिनि ।

स्मिंमि राजस्स सविभत्तिस्स रज्जेराजिनी होन्ति-रज्जे, राजिनि, राजुसु, राजेसु “समासे वा”ति राजस्स नासस्मास्मिंसु यं वुत्तं तं वा होति-यथा-कासिरज्जा, कासिराजेन = कासिरज्जो, कासिरज्जस्स, कासिराजिनो, कासिराजस्स-कासिरज्जा, कासिराजा, कासिराजम्हा, कासिराजस्मा-कासिरज्जे, कासिराजिनि, कासिराजे, कासिराजंमि, कासिराजस्मिं-अद्धतो नांमि ।

पुमकम्मथामद्धानं वा सस्मासुच पुमादिनमुहोति वा ससमासुनांमि चेति उक्ते-अद्धुना-अज्जत्र कम्मादित्ता वा एने-अद्धेन-अद्धना-से उकारे च ।

इयुवण्णाज्झला नामस्सनेक ।

नामस्सन्ते वत्तमाना इवण्णुवण्णाझलसज्जा होन्ति यथाक्कमं ।

झला सस्स नो ।

झलतो सस्स नो वा होति-अद्धुनो, अद्धुस्स, अद्धस्स ।

ना स्मास्स

झलतो स्मास्स ना होति वा-अद्धुना, अद्धुम्हा, अहुस्मा, अद्धा, अद्धम्हा, अद्धस्मा-अद्धनि, अद्धे, अद्धम्हि, अद्धस्मिं-
अत्तसदनोहम्हि

सुहीसु नक ।

अत्तआतुमानं सुहीसु वा नक होति-ककारो अन्तावयवत्थो । अत्तनेहि, अत्तनेभि, अत्तेहि, अत्तेहि ।

नोततातुमा ।

अत्तआतुमेहि सस्स नो होति वा-अत्तनो, अत्तस्स ।

स्मास्स ना ब्र मा च ।

ब्रह्मा अत्तआतुमेहि च परस्स स्मास्स ना होति-अत्तना-अत्तनेसु, अत्तेसु-आतुमा अत्ताव-ब्रह्म गे ।

घब्रह्मादिते

घसञ्जतो ब्रह्म कत्तु इसि सखादीहि च गस्से वा होति-ब्रह्मे, ब्रह्म, ब्रह्मा ।

नाम्ही ।

ब्रह्मस्सु होति नाम्हि-ब्रह्मुना ।

ब्रह्मससु वा ।

ब्रह्मस्सु वा होति सनंसु-ब्रह्मुनो, ब्रह्मुस्स, ब्रह्मस्स, ब्रह्मूनं, ब्रह्मानं-ब्रह्मुना-“अम्बादिही”ति स्मिनो निहोति वा-ब्रह्मनि ।
ब्रह्मे, ब्रह्मम्हि, ब्रह्मस्मिं-सेसं अस्मसमं ।

सखा-राजादित्ता सिस्स आ ।

आयोनो च सखा ।

सखतो योनमायो नो होन्ति वा आनो च-सखायो, सखानो ।

नोनासेस्मि ।

सखस्स इ होति नोनासेसु-सखिनो-अञ्जत्र-

योस्वंहिसु चारड ।

सखस्स वा आरड होति योस्वंहिसु स्मानंसु च ।

आरडस्मा

आरडादेसतो परेसं योनं टो होति-सखारो-आरद्धादो ।

सभावे-सखा-एवमालपने-गेतु-सखो, सख, सखा-अम्हि-सखानं, सखारं, सखं, सखायो, सखा नो, सखिनो ।

टोटे वा ।

आरडादेसम्हा योनं टोटे वा होन्ति यथाक्कमन्ति टे-पक्खे-“आरडिस्मा” तिटो-सखारे, सखारो, सखे-सखीना, सखारेहि, सखेहि, सखारेहि, सखेहि-सखिनो, सखिस्स, सखारानं ।

समानंसु वा ।

सखस्स वा इ होति स्मानंसु-सखीनं, सखानं ।

टा नास्मानं ।

आरडादेसम्हा नास्मानं टा होति-सखारा-बहुलाधिकारा सखारस्मा-सखीना, सखीम्हा, सखिस्मा, सखा, सखम्हा, सखस्मा ।

टे स्मिनो ।

सखतो स्मिनो टे होति निच्चं-सखे, सखारेसु, सखेसु-“धम्मोवाञ्जत्थे”ति राजादीयु पाठा दळ्ळहधम्मादयो वा अस्मसमा ।

योनं नोने वा ।

युवादिहि योनं नोने वा होन्ति यथाक्कमं ।

नोनानेस्मा ।

एसु युवादिनमा होति-युवानो, युवा-युवानं, युवं, युवाने, युवे-युवाना ।

युवादिनं सुहिस्वानडि ।

सुहिसु युवादिनमानडिहोति-युवानेहि, युवानेभि ।

युवा सस्सिनो ।

युवा सस्स वा इनो होति-युवनो, युवस्स ।

समासमिन्नं नाने ।

युवादिहि स्मास्मिन्नं नाने होन्ति यथाक्कमं-युवानं-युवाने, युवानेसु-रूपसिद्धियं पनस्स अज्जथा रूपनयो दस्सितो नेसो गहेतब्बो-अमूलत्ता-नहि तत्थागमादिमूलमत्थि-एवमिदी समज्जम्पि-मघवपुमवत्तहसद्वा युवसद्वसमा-अयन्तु विसेसो ।

गस्सं ।

पुमसद्वतो गस्स अं वा होति-पुमं, पुम, पुमा ।

नाम्हि ।

नाम्हि पुमस्स वा आ होति-पुमाना-अज्जत्र-वा उत्ते = पुमुना, पुमेन-पुमुनो, पुमुस्स, पुमस्स-पुमुना, पुमाना-“पुमा”ति स्मिनो ने वा होति-पुमाने, पुमे, पुमम्हि, पुमस्मिं ।

सुम्हा च ।

पुमस्स सुम्हि यं वुत्तं तं आ च वा होतीति आनडि आ च होति-पुमानेसु पुमासु पुमेसु ।

वत्तहा सनन्नं नोनानं ।

वत्तहा सनन्नं नोनानं होन्ति यथाक्कमं-वत्तहानो वत्तहानानं ।

अकारन्तं ।

सासि

एकवचनयोस्वघोनं ।

एकवचने योसु च घओकारन्तवज्जितानं नामानं रस्सो होति तिलिङ्गेति रस्से सम्पत्ते-“सिस्मिन्नानपुंसकस्सा”ति अनपुंसकस्स सिम्हि तुन होति-सा-युवादित्ता सिस्स आ-सानो, नोत्ताभावपक्खे-“योनमानो”ति वाधिकारस्स ववत्थित विभा सत्तानिच्चमानो-सानो-तथा नोत्ताभाव पक्खे ।

सास्संसे चानडि ।

सासद्वस्स आनडि होति अंसे गे च-(भो)सान, साना, सानो, सानं, साने, सानो-सेसं युवसद्वसमं-सेतु-सानस्स-सुवायुवाव-“एकवचनयोस्वघोनं”तिर-स्सत्तंव विसेसो-गेतु ।

गे वा ।

अघोनं गे वा रस्सो होति तिलिङ्गे-(हो)सुव, सुवा ।

आकारन्तं ।

मुनि ।

योसुज्झिस्स पुमे ।

झसज्जस्स इस्स योसु वा ट होति पुल्लिङ्गे-मुनयो-अतो'ति सामज्जनिद्देसा अतो योनं टाटे सम्पत्तापि अविधान
सामत्थिया न होन्ति-अज्जत्र-

लोपो ।

झलतो योनं लोपो होती'ति यो लोपे ।

योलोपनिसु दीघो ।

योनं लोपो निसु च दीघो होति-मुनी-(भो)मुनी, मुनयो, मुनी-मुनिं मुनयो मुनी = मुनिना मुनीहि मुनीभि-योलोप नीसु वी
मन्तुवन्तुनमिच्चादि आपका इकारा कारानं “सुनंहिसूति” दीघ स्सानिच्चत्ता मुनिहच्चादीपि होति-मुनिनो, मुनिस्स मुनीनं,
मुनिना मुनिम्हामुनिस्मा, मुनिम्हि मुनिस्मिं मुनीसु-एवं कविकपिगिरि आदयो-अग्गिइसीनं अयं वसेसो ।

सस्साग्गि तो नि ।

अग्गिस्मा सिस्स नि होति वा-अग्गिनि । अग्गि, अग्गयो, अग्गी ।

टे सिस्सिसिस्मा ।

इसिस्मा सिस्स टे वा होति-इसे, इसि-ब्रह्मादित्ता गस्से वा-(भो)इसे इसि इसी ।

दुतियस्स योस्स ।

इसस्मा परस्स दुतिया योस्स टे वा होति-इसे, इसयो, इसि, सेसंमुनिसद्वसमं-आदिसद्वनो स्मिम्हि-रत्यादिहि टो स्मिनो ।

रत्यादीहि स्मिनो टो होति वा-आदो, आदिम्हि, आदिस्मिं । समासे इकारन्ततो योस्मिंसु विसेसो ।

इतोज्जत्थे पुमे ।

अज्जपदत्थे वत्तमाना इकारन्ततो नामस्मा योनं नो ने वा होन्ति यथाक्कमं पुल्लिङ्गे-अरियवुत्तिनो, अरियवुत्तयो,
अरियवुत्ति-एवमालपने-अरियवुत्तिने, अरियवुत्तयो अरियवुत्ती ।

ने स्मिनो क्वचि ।

अञ्जपदत्थे वत्तमाना इकारन्ततो नामस्मा स्मिनो ने होति वा क्वचि-अरियवुत्तिने, अरियवुत्तिम्हि, अरियवुत्तिस्मिं,
“क्वची”ति वुत्तत्ता यथादस्सनं न सब्बत्त ने आदेसो ।

इकारन्तं ।

दद्धी, सिलोपो, अनपुंसकत्ता न रस्सो ।

योनं नोने पुमे ।

झसज्जितो योनं नोनेवाहोन्ति यथाक्कमं पुल्लिङ्गे । दद्धिनो ।

जन्तुहेत्वीघपेहि वा ।

जन्तुहेतुहि ईकारन्तेहि घपसज्जेहि च परेसं योनं वा लोपो होति-दद्धी, दद्धियो-एवमालपने-गेतु-दद्धि, दद्धी ।

न झीको ।

झसज्जितो अंवचनस्स नं वा होति-दण्डिनं, दण्डिं, दण्डिने ।

नो ।

झितो योनं नो वा होति पुल्लिङ्गेहि दुतिया योस्स नो दण्डिनो, दण्डि, दण्डिना, दण्डीहि, दण्डीभि-दण्डिनो, दण्डिस्स,
दण्डिनं-दण्डिना, दण्डिम्हा, दण्डिस्मा ।

स्मिनो नि ।

झितो स्मिंवचनस्स नि होति वा-दण्डिनि । दण्डिम्हि, दण्डिस्मिं, दण्डीसुएवं सङ्घि गणि गामणिप्पभुतयो ।

ईकारन्तं ।

भिक्षु ।

ला योनं वो पुमे ।

लतो योनं वो होति वा पुल्लिङ्गे ।

वेवोसु लुस्स

लसञ्जस्स उस्स वेवोसु ट होति-भिक्षवो-अञ्जत्र-यो लोपे दीघो-भिक्षु (भो)भिक्षु ।

पुमालपने वेवो ।

लसञ्जतो उतो योस्सालपने वेवो होन्ति वा पुल्लिङ्गे-भिक्षवे, भिक्षवो, भिक्षु-भिक्षुं, भिक्षवो, भिक्षु-भिक्षुना, भिक्षुहि,भिक्षूभि-भिक्षुनो, भिक्षुस्स, भिक्षूनं-भिक्षुना, भिक्षुम्हा । भिक्षुस्मा-भिक्षुम्हि । भिक्षुस्मिं, भिक्षूसु-एवं सेतु केतु भानु आदयो-जन्तुहेतूनं योस्वयम्हेदो-जन्त्वादिना वा योस्स लोपे-जन्तु ।

चन्त्वादितो नो च ।

जन्त्वादितो योनं नो होति वो च वा पुल्लिङ्गे-जन्तुनो, जन्तवो, जन्तुयो-एवं दुतियायोम्हि-(भो) जन्तु, जन्तु, जन्तुनो जन्तवो-“पुमालपने वेवो”तिवा वे वो च जन्तवे, जन्तवो, जन्तुयो-हेतु, हेतवो, हेतु । हेतुयो-“योम्हिवा क्वची”ती योसुलसञ्जस्स उस्स वा टा देसो हेतयो, हेतुयो-(भो)हेतु, हेतु, हेतवे, हेतवो, हेतयो, हेतुयो-हेतुं, हेतु, हेतवो, हेतयो, हेतुयो बहुसद्वा नम्हि ।

बहुकतिन्नं

नम्ही बहुनो कतिस्स च नुक होति तिलिङ्गे-बहुन्नंसेसं भिक्षुसमं-बहु । बहवो, बहू-(भो) बहु, बहु, बहवे, बहवो, बहु बहं, बहवो, बहु-बहुना । बहुहि,बहूभि-बहुनो, बहुस्स, बहुन्नं-बहुना, बहुम्हा । बहुस्मा-बहुम्हि, बहुस्मिं, बहुसु-वत्तुसि ।

लतुपितादिनमा सिम्हि ।

लतुप्पच्चयन्तानं पितु मातु भातु धीतु दुहितु जामातु नत्तु होतु पोतुनञ्चा होति सिम्हि-वत्ता ।

लतुपितादिनमसे ।

लतुप्पच्चयन्तानं पितादिनं चारडि होति सतोञ्जत्र-“आरडिस्मा”ति टो-वत्तारो ।

गे आ च ।

लतुपितादीनं अ होति गे आ च-(भो) वत्त, वत्ता । वत्तारो, वत्तारं । वत्तारे, वत्तारो-नावचनस्स “टानास्मान”न्ति टा-वत्तारा ।

सुहिस्वारडि

सुभिसु तुपितादीनमारडि वा होति-वत्तारेहि, वत्तारेभि, वत्तूहि, वत्तूभि ।

सलोपो ।

लतुपितादीहिसस्स लोपो वा होति-वत्तु, नवत्तुनो, वत्तुस्स ।

नम्हि वा ।

नम्हि लतुपतादिनमारडि वा होति-वत्तारानंअञ्जत्र ।

आ

नम्हि लतुपितादीनमावा होति-वत्तानं । वत्तुनं-स्मास्स वा-वत्तारा ।

टिस्मिनो ।

आरडादेसम्हास्सनो टि होति ।

रस्सार डि ।

स्मिम्हि आरो रस्सो होति-वत्तरि, वत्तारेसु, वत्तुसु-एवं भत्तु होत्तु आदयो-सत्थुसद्वस्स पन नम्हि बहुलाधिकारा वा आरडादेसे-सत्थारा, सत्थुना-पिता ।

पितादिनमनत्वादिनं

नत्वादिवज्जितानं पितादिनमारो रस्सो होति सब्बासु विभत्तिसु-पितरो इच्चादि चत्तुसमं-रस्सोव विसेसो-नत्वादि नन्तु रस्साभावा नत्तारो इच्चादि गुणवन्तुसि ।

न्तुस्स ।

सिम्हि न्तुस्स टा होति-गुणवा-न्तुव वन्त्वादि सम्बन्धियेव गय्हते न्तुवन्तुमन्त्वावन्तुतवन्तुसम्बन्धि'ति वचनतो न जन्तुतनत्वादिनं-यो-न्तन्तुनमादिनावान्तो-गुणवन्तो अञ्जत्र ।

य्वादो न्तुस्स ।

यवादिसु न्तुस्स अ होति-अकारन्तत्ता टा-गुणवन्ता-न चे ह अविधानसामत्थिया अज्झि अविधानस्स चरितत्थताय गुणवन्तस्साति-(भो) गुणव, गुणवा, गुणवं, गुणवन्तो, गुणवन्ता-गुणवं, गुणवन्तं, गुणवन्ते-गुणवता, गुणवन्तेन, गुणवन्तेहि, गुणवन्तेभि-गुणवतो, गुणवस्स, गुणवन्तस्स, गुणवतं । गुणवन्तानं-गुणवता, गुणवन्ता, गुणवन्तम्हा, गुणवन्तस्मा-गुणवति, गुणवन्ते, गुणवन्तम्हि । गुणवन्तस्मिं, गुणवन्तेसु-एवं मघवन्तु भगवन्तुप्पभुतयो ।

हिमवतो वा ओ ।

हिमवतो सिम्हि न्तुस्स ओ वा होति-हिमवन्तो, हिमवा-सेसं गुणवाव ।

उकारन्तं ।

वेस्सभु । वेस्सभुवो, वेस्सभु-(भो) वेस्सभु, वेस्सभुवे, वेस्सभुवो, वेस्सभु-सेसं भिक्खुसदसमं-एवं सयम्भु पराभिभु
अभिभुआदयो-गोत्रभु सहभु सद्देहिपनयोनं-“जन्त्वादितो नो वे”ति नो वो वा-गोत्रभुनो, गोत्रभुवो, गोत्रभु-सभभुनो, सहभुवो ।
सहभु-सब्बज्जुसदस्सयोस्वेव विसेसो ।

कुतो ।

कुप्पच्चयन्ततो योनं नो वा होति पुल्लिङ्गे-सब्बज्जुनो-अज्जत्र लोपो च-“ला योनं वो पुमे”ति न वो “कुतो”ति
जन्त्वादीहि पुथक्करण-सब्बज्जु-एवं विज्जुविदु वेदगु पारगु आदयो कुप्पच्चयन्ता ।

ऊकारन्तं ।

गो ।

गोस्सागयिहिनंसु गावगवा ।

गसिहिनंवज्जितासु विभत्तिसु गोसदस्स गावगवा होन्ति ।

अभगोहि टो

उभगोहि योनं टो होति-गावो, गवो-(भो) गो, गावो, गवो ।

गावुम्हि ।

अंवचनेगोस्स गावुवाहोति-गावुं, गावं, गवं, गावो, गवो ।

नास्सा ।

गोतो नास्स आ होति वा-गावा, गावेन, गवा, गवेन गोहि, गोभि ।

गवं सेन

गोस्स से वा गवं होति सह सेन-गवं, गावस्स, गवस्स ।

गुन्नज्च नन्ता ।

नंवचनेन सह गोस्स गुन्नं होति गवज्च वा-गुन्नं गमं, गोनं-गावा, गावम्हा, गावस्मा, गवा, गवम्हा, गवस्मा-गावे,
गावम्हि, गावस्मिं, गवे, गवम्हि, गवस्मिं ।

सुम्हि वा ।

गोस्स सुम्हि गावगवा होन्ति वा-गावेसु, गवेसु, गोसु ।

ओकारन्तं-पुल्लिङ्गं ।

कज्जा ।

सा ।

इत्थियं वत्तमानस्स नामस्सन्ते वत्तमानो आकारो घसज्जो होति-जन्त्वादिना वायोलोपो-कज्जा, कज्जायो-
“घब्रह्मादिते”ति गस्सेवा-कज्जे, कज्जा-योम्हि-कज्जा, कज्जायो ।

घो स्संससाससायंतिसु

स्समादिसु घो रस्सो होति-कज्जं, कज्जा, कज्जायो-

घपतेकस्मिं नदीनं यया ।

घपतो नदीनमेकस्मिं यया होन्ति यथाक्कमं-कज्जाय, कज्जाहि, कज्जाभि-कज्जाय, कज्जानं, -स्मिम्हि-

यं ।

घपतो स्मिनो यं वा होति-कज्जायं । कज्जाय, कज्जासु । एवं सद्धा सुधा सुखाआदयो-“नाम्मादीही”ति अम्मा अन्ना
अम्बाहि गस्स एकाराभावे ।

रस्सो वा ।

अम्मादिनं गो रस्सो वा होति-अम्म, अम्मा इच्चादि-सेसंकज्जाव-सहापरिसाहि स्मिनो”ति सभापरिसाया”ति तिं वा
होति “घोस्स” मिच्चादिना रस्से-सहति-अज्जत्र-सहायं, सहाय-परिसतिं, परिसायं, परिसाय ।

आकारन्तं ।

मति-योम्हि-

पित्थियं ।

इत्थियं वत्तमानस्स नामस्सन्ते वत्तमाना इवण्णुवण्णा पसज्जा होन्ति ।

येपस्सवण्णस्स ।

पसञ्जस्स इवण्णस्स लोपो वा होति यकारे-वचत्थितवि भासायं-मत्यो-अञ्जत्र-जन्त्वादिना वा योलोपे-मती, मतियो-
(भो)मति, मत्यो, मति, मतियो-मतिं, मत्यो, मती, मतियो “घप”इच्चादिना यादेसे-मत्या, मतिया, मतीहि, मतिहि-मत्या,
मतिया, मतीनं-स्मिहि-मत्यं, मतियं, मत्या, मतिया, मतीसु-एवं कित्ति कन्ति तन्तिप्पभुतयो-रत्तिया स्मिनो “रत्यादीहिवो
स्मिनो”रत्यादीहिवो स्मिनो”ति टो वा-रत्ते-अञ्जत्र-रत्त्यं, रत्तियं, रत्या, रत्तिया-सेसं मतिया समं ।

इकारन्तं ।

दासी, दास्यो, दासी, दासियो-(भो)दासि, दासी, दास्यो, दासी, दासियो ।

यं पीतो ।

पसञ्जितो अंवचनस्स यं वा होति-दास्यं, दासियं, दासिं, दास्यो, दासी, दासियो-दास्या, दासिया, दासीहि, दासीभि-
दास्या, दासिया, दासीनं-दास्यं, दासियं, दास्या, दासिया, दासीसु-एवमोसधी पोक्खरणी आदयो-नदिसद्दा योसु-

नज्जा योस्वाम ।

योसु नदिसद्दस्स आम वा होति-सच ।

मनुबन्धो सरानमन्ता परो ।

मकारोनुबन्धो यस्स सो सरानमन्ता सरा परो होती”ति ईकारा परो-“यवा सरे”ति यकारे दस्स चवग्गो यस्स पुब्ब
रूपं-नज्जायो-अञ्जत्र-वा पलोपयो-लोपेसु-नज्जो, नदी, नदियो इच्चादि ।

ईकारन्तं ।

यागु, यागु, यागुयो-(भो)यागु, यागु, यागुयो-यागुं, यागु, यागुयो-यागुया, यागुहि, यागुभि-यागुया, यागुनं-यागुयं,
यागुया, यागुसु-एवं धेनु सस्सु पियङ्गुप्पभुतयो-मातु धीतु दुहितु सद्दा पितुसद्दसमा-सलोपाभावपक्खे यादेसे मातुसद्दस्स पन
“ये पस्सा”ति योगविभागा वा पलोपो-मत्या, मातुया ।

उकारन्तं ।

वधू, वधू, वधुयो-(भो)वधु, वधु, वधुयो-वधुं, वधू, वधुयो-वधुया, वधूहि, वधूभि-वधुया, वधूनं-वधुयं, वधुया, वधूसु-
एवं जम्बु वामोरु सरभु आदयो ।

ऊकारन्तं ।

गो इच्चादि पुमेन समं ।

इत्थिलिङ्गं ।

चित्तसि ।

अं नपुंसके ।

अकारन्ततो नामस्मा सिस्स अं होति नपुंसकलिङ्गे-मित्तं-योमिह ।

योनन्ति ।

अकारन्ततो नामस्मा योनं नी होति नपुंसके'ति नि आदेसो ।

नीनं वा ।

अकारन्ततो नामस्मा नीनं टाटे वा होन्ति यथाक्कमं-चित्ता, अज्जत्र-“योलोपनीसु दीघो”तिदीघे-चित्तानि-(भो) चित्त, चित्ता, चित्ता, चित्तानि-चित्तं, चित्ते, चित्तानि-चित्तेनेच्चादि बुद्धसद्वसमं-एवं पानदानप्पभुतयो-एकच्चादिनं तु पठमानिम्हि विसेसो ।

न निस्स टा ।

एकच्चादीहि परस्स निस्स टा न होति-एकच्चानि, पठमानि-पदादीहि नास्मिंसु ।

नास्स सा ।

पदादिहि नास्स सा होति वा-पदसा, पदेस-बिलसा, बिलेन ।

पदादिहि सि ।

एहि स्मिनो सि होति वा-पदसि, पदे, पदमिह, पदस्मिं-कम्म सद्वतो नास्स“नास्सेनो”ति एनो वा-कम्मेन-अज्जत्र पुमादिना वा उत्ते-कम्मुना, कम्मना-इमिनाव सस्मासु उत्तं-तस्स लसज्जायं-सस्मानं यथायोगं नोना निच्चं-ववत्थितविभासायं-कम्मुनो, कम्मस्स-कम्मुना, कम्मा, कम्मम्हा, कम्मस्मा-“कम्मादितो”ति स्मिनो वा निम्हि-कम्मनि, कम्मे, कम्ममिह, कम्मस्मिं-सेसं चित्तसमं-चम्म वेस्म भस्मादयो कम्मस्मा उत्ततोअज्जत्र-गच्छन्तसि-“न्तस्सं”ति वा अम्हिसिलोपो-गच्छं-अज्जत्र सिस्स अं-गच्छन्तं, गच्छन्ता गच्छन्तानि-(भो)गच्छ, गच्छा, गच्छं, गच्छन्ता, गच्छन्तानि-गच्छं, गच्छन्तं, गच्छन्ते, गच्छन्तानि-नादिसु पुल्लिङ्गस्मं-एवं यजन्त वजन्तादयो ।

अकारन्तं ।

अट्ठि

झला वा ।

झलतो योनं नि होति वा नपुंसकलिङ्गे-अट्टिनि-यो लोपदिघेसु-अट्टि-(भो)अट्टि, अट्टीनि, अट्टी-अट्टिं, अट्टिनि, अट्टि = ततियादिसु मुनिसद्वसमं-एवमच्छि अक्खि दधि सत्थि आदयो ।

इकारन्तं ।

दण्डी-“एकवचने”च्चादिना रस्सो-सिलोपो-दण्डीनि, दद्धी-(भो)दण्ण्डि, दण्डी, दण्डीनि, दद्धी-दण्ण्डिनं, दण्ण्डिं, दण्डीनि, दण्डी-सेसं पुल्लिङ्गस्मं-एवं सुखकारी सीघयायी आदयो ।

ईकारन्तं ।

चक्खु, चक्खुनि, चक्खु-अट्टिसद्वसम-एवमायु मधु मत्थु धनु चित्तगुणभुतयो-आयुसाति कोधादिता नास्स सा वा-अम्बुसद्वा स्मिनो-“अम्बवादीही”ति वा नि आदेसा-अम्बुनि, अम्बुमि, अम्बुस्मिं ।

गुणवन्तुसि ।

अद्धंनपुंसके ।

न्तुस्स अद्धं होति सिमिह नपुंसके-गुणवं, गुणवन्तं-योमिह-“यवादोन्तुस्सा”ति अकारे-“योनं नी”ति नि तस्स वा टादेसे-गुणवनतानिच्चादि-गच्छन्तसमं-एवं यसवन्तु धनवन्तु गोमन्त्वादयो ।

उकारन्तं ।

गोत्रभु, गोत्रभुति, गोत्रभु-(भो)गोत्रभु, गोत्रभुनि, गोत्रभु-गोत्रभुं, गोत्रभुति, गोत्रभु-गोत्रभुना इच्चादि पुल्लिङ्गे वेस्सभुसद्वसमं-एवं अभिभु सयमभु धम्मज्ज आदयो ।

ऊकारन्तं-नपुंसकलिङ्गं ।

अथ सब्बादीनं रूपनयो निद्वितीयते-सब्ब कतर कतम उभय इतर अज्ज अज्जतर अज्जतम पुब्ब परापर दक्खिणुत्तराध रानिववत्थायमसज्जायं-य त्य त एत इम अमु किं एक तुम्हअम्ह इच्चेते सब्बादयो-सब्बो ।

योनमेट ।

अकारन्तेहि सब्बादिहि योनमेट होति-सब्बे-एवमालपन दुतियायोसु ।

सब्बादीनं नमिह च ।

अकारन्तानं सब्बादीनं ए होति नमिह सुहिसु च ।

संसानं ।

सब्बादितो नंवचनस्स संसानं होन्ति-सब्बेसं, सब्बेसानं-सेसं बुद्धसमं-इत्थियं “इत्थियमत्वा”ति आप्पच्चये सरलोपे च कते आकारस्स घसज्जायं कज्जासदस्सेव रूपनयो, अयन्तु विसेसो ।

घपा सस्स स्सा वा ।

सब्बादीनं घपतो सस्स स्सा वा होति-“घोस्स”मिच्चादना रस्से-सब्बस्सा । सब्बाय-नम्हि-सब्बासं । सब्बासानं ।

स्मिनो स्सं ।

सब्बादिनं घपतो स्मिनो स्सं वा होति-सब्बस्सं, सब्बायं, सब्बाय-नपुंसके-सब्बं-योस्स निम्हि-

सब्बादीहि ।

सब्बादिहि परस्स निस्स टा न होति-सब्बानि-(भो)सब्ब, सब्बा, सब्बानि-सब्बं, सब्बे, सब्बानि-नादिसु पुमेव-कतरादयो तयो तीसु लिङ्गेषु सब्बसमा-एवं इतर अज्जसद्वा-स्सास्संसु विसेसो ।

स्संस्सास्यायेस्वितरेकज्जेतिमानमि ।

स्समादिसु इतरएकअज्जएत इमैज्जेसं इ होति-इतरिस्सा, इतरिस्सं-अज्जिस्सा, अज्जिस्सं-अज्जतरअज्जतमसद्वा लिङ्गत्तये सब्बसमा-पुब्बो-यो ।

पुब्बादीहि छहि ।

एतेहि छहि सविसये एट वा होति’ति योस्सेट-पुब्बे, पुब्बा-(भो)पुब्ब, पुब्बा, पुब्बे, पुब्बा-पुब्बं, पुब्बे, पुब्बा-सेसं सब्बलिङ्गे सब्बसमं-एवं परादयो पञ्च-यो, या, यमिच्चादि सब्बसमं-यादिनमालपने रूपं न सम्भवति-त्यसि ।

त्यतेतानं तस्स सो ।

त्यतेतानमनपुंसकानं तस्स सो होति सिम्हि-स्यो, स्यात्यमिच्चादि-सो ।

त तस्स नो सब्बासु ।

तसदस्स तस्स नो वा होति सब्बासु विभत्तिसु-ने, ते-नं तं, ने, ते-नेन, तेन, नेहि, तेहि, नेभि, तेभि-

ट सस्मास्मिंस्सायस्संस्सासंम्हाम्हिस्मिमिस्स च ।

सादस्विमस्स तसद्वतकारस्स च टो वा होति-पुब्बसर लोपे-अस्स, नस्स, तस्स-नेसं, नेसानं, तेसं, तेसानं-अम्हा, अस्मा, नम्हा, नस्मा, तम्हा, तस्मा-अम्हि, अस्मिं, नम्हि, नस्मिं, तम्भि, तस्मिं, नेसु । तेसु-इत्थियं-सा, ना, नायो, ता, तायो-नं, तं, ना, नायो, ता, तायो-नाम्हि कते-

स्सा वा तेतिमामूहि ।

घपसञ्जेहि ता एता इमा अमूहि नादनमेकस्मिं स्सा वा होति-वा टा देसे-अस्सा, नस्सा, नाय ।

ताय वा ।

स्संस्सास्सायेसु तस्स वा इ होति-तिस्सा, तस्सा, ताय-नाहि, नाभि, ताहि, ताभि-सस्स वा स्सांमि-अस्सा, नस्सा, तिस्सा, तस्सा, स्सादेसाभावपक्खे ।

तेतिमातो सस्स स्साय ।

ता एता इमातो सस्स स्सायो होति वा-अस्साय, नस्साय,

तिस्साय, तस्साय-द्विहि मुत्तपक्खे-ताय ताय-नंवचनस्स समादेसे तकारस्स च वा टादेसे ‘‘सुनंहिसु’’ति दीघे च कते-आसं, नासं, नासानं, तासं, तासानं-सत्तमियं-अस्सं, अस्सा, नस्सं, नस्सा, नायं, नाय, तिस्सं, तिस्सा, तस्सं, तस्सा, तायं, ताय, नासु, तासु-नपुंसके-नं, तं, नाति, ताति, नं, तं, ने, ना, नि, ते, तानि-नादिसु पुमेव-एवमेतसद्वस्स तीसु लिङ्गेसु-टनादेसाभावो व विसेसो-इमसि ।

सिमिह नपुंसकस्सायं ।

इमसद्वस्सानपुंसकस्सायं होतिसिमिह-अयं, इमे, इमं, इमेना ।

नामिहिनिमि ।

इमसद्वस्सानित्थियं नामिह अनैमिच्चादेसा होन्ति-अनेन, इमिना-हि-

इमस्सा नित्थियं टे ।

इमसद्वस्सानित्थियं टे होतिवा सुनंहिसु-एहि, एहि, इमेहि, इमेहि-स-टसस्मास्मि मिच्चादिना सब्बस्सिमस्स वा टादेसे-अस्स, इमस्स, एसं, एसानं । इमेसं, इमेसानं-अम्हा, अस्मा, इमम्हा, इमस्मा-अम्हि, अस्मिं, इमम्हि, इमस्मिं, एसु, इमेसु-इत्थियं-अयं, इमा, इमायो-इमं, इमा, इमायो-ना-‘‘स्सा वा तेतिमामूही’’ति स्सा वा, टादेसे स्समिच्चादिना इ आ देसे च-अस्सा, इमिस्सा-अञ्जत्र = इमाय, इमाहि, इमाहि-स-अस्सा, इमिस्सा, अस्साय, इमिस्साय, इमाय, नंवचनस्स समादेसे इमस्स च टादेसे ‘‘सुनंहसू’’ति दीघे च कने-आसं, इमायं-सानमादेसे-इमासानं-सत्तमियं-अस्सं, इमिस्सं । अस्साय, इमिस्साय, इमायं, इमाय, इमासु-नपुंसके ।

इमस्सिदं वा ।

अंसिसु सह तेहि इमस्सिदं वा होति नपुंसके-इदं, इमं, इमा, इमानि-इदं, इमं, इमे, इमानि-ततियादिसु पुल्लिङ्गस्मं-अमुसि ।

मस्सामुस्स ।

अनपुंसकस्सामुस्स मकारस्स सो भोति सिम्हि-असु-यो-

लोपो मुस्मा ।

अमुसद्वतो योनं लोपो वा होति पुल्लिङ्गेति निच्चंयो लोपे दिघो-अमु-अमुं, अमू-अमुना, अमूहि, अमूभि-

न नो सस्स ।

अमुस्मा सस्स नो न होति-अमुस्स, अमुसं, अमुसानं-अमुना, अमुम्हा, अमुस्मा-अमुम्हि, अमुस्मिं, अमुसु-इत्थियं-असु, अमु, अमुयो-

अमुं, अमू, अमुयो-ना-“स्सावा, तेतिमामूही”ति स्सा वा-अमुस्सा, अमुया, अमूहि, अमूभि-अमुस्सा, अमुया, अमुसं, अमूसानं-सत्तमियंअमुस्सा । अमुस्सं । अमुयं, अमुया, अमुसु-नपुंसके-

अमुस्सादुं ।

अंसिसु सह तेहि अमुस्स अदुं होति वा नपुंसके-अदुं-अञ्ज

त्र सिलोपे-अमु, अमुन, अमू, अदुं, अमुं, अमुनि, अमू-सेसं पुमेव-किंसि ।

किस्स को सब्बासु ।

सब्बासु विभत्तीसु किस्स को होति-सिस्सो-को, के, कं, के, केन, कहि, केहि ।

कि सस्मिंसु वा नित्थियं ।

अनित्थियं किस्स कि वा होति सस्मिंसु-किस्स, कस्स, केसं, केसानं, कम्हा, कस्मा, किम्हि, किस्मिं, कम्हि, कस्मिं, केसु-इत्थियं-कआदेसे अकारन्तत्ता आप्पच्चयो-का, का, कायो इच्चादि सब्बाव-नपुंसके ।

किमंसिसु सह नपुंसके ।

अंसिसु सह तेहि किंसद्वस्स किं होति नपुंसके-किं, कानि, किं, के, कानि-केनेच्चादि पुमेव-एकसद्वो सङ्ख्यातुल्यञ्जा सहायवचनो-अत्र सङ्ख्यासद्वो संखेय्यवाचि-यदा सङ्खेय्य वाची तदेकवचनन्तो अञ्जत्र बहुवचनन्तोपि-एको एका एकमिच्चादि-सब्बसमं तिलिङ्गेसु-स्सास्संसु पन-स्समादिना इम्हि एकस्सा एकस्सं-तुम्ह अम्भसदा अलिङ्गा-तथा उभ कतिञ्चि सदा पञ्चादयो अट्टारसन्ता च-तुम्हसि अम्हसि ।

तुम्हस्स तुवं त्वमम्हि च ।

अम्हिसिम्हि च तुम्हस्स सविहत्तिस्स तुवं त्वं होन्ति-तुवं त्वं ।

सिम्हि हं ।

सिम्हि अम्हस्स सविभत्तिस्स अहं होति-अहं-यो-तुम्हे ।

मयमसमाम्हस्स ।

योस्वम्हस्स सविभत्तिस्स मयमस्मा वा होन्ति यथाक्कमं-मयं, अस्मा, अम्हे-अं-तुवं । त्वं ।

अम्हि तं मं तवं ममं ।

अम्हि तुम्हअम्हसद्धानं सविभत्तीनं तं मं तवं ममं होन्ति यथाक्कमं-तं, तवं, मं, ममं ।

दुतिये योम्हि वा ।

तुम्हअम्हसद्धानं सविहत्तीनं पच्चेकं ङं डाकं वा होन्ति दुतिये योम्हि-तुम्हाकं तुम्हे, अम्हं, अम्हाकं, अस्मा, अम्हे ।

नास्मासु तया मया ।

नास्मासु तुम्हअम्हसद्धानं सविभत्तीनं तया मया होन्ति यथाक्कमं ।

तयातयिनं त्व वा तस्स ।

तुम्हस्स तयातयीनं तकारस्स त्व होति वा-त्वया, तया, मया, तुम्हेहि, तुम्हेभि । अम्हेहि, अम्हेभि ।

तव मम तुय्हं मय्हं से ।

से तुम्हअम्हसद्धानं सविभत्तीनं तव मम तुय्हं मय्हं होन्ति यथाक्कमं-तव तुय्हं मम मय्हं ।

नंसेस्व समाकं ममं ।

नंसेस्वम्हस्स सविभत्तिस्स अस्माकं ममं होन्ति यथाक्कमं-ममं ।

ङं डाकं नम्हि ।

नम्हि तुम्हअम्हसद्धानं सविभत्तीनं ङं डाकं होन्ति पच्चेकं-तुम्हं तुम्हाकं अम्हं अम्हाकं अस्माकं ।

स्माम्हि त्वम्हा ।

स्माम्हि तुम्हस्स सविभत्तिस्स त्वम्हा होति वा-त्वम्हा त्वयातया मया ।

स्मिहि तुम्हाम्हानं तयि मयि ।

स्मिहि तुम्ह अम्हसद्धानं सविभत्तीनं तयि मयि होन्ति यथाक्कमं-त्वयि तयि मयि, तुम्हेसु ।

सुम्हाम्हसयास्मा ।

अम्हस्स अस्मा होति वा सुम्हि-अस्मासु अम्हेसु ।

“अपादादो पदतेकवाक्ये”ति अधिकारो ।

योनं हिस्वपञ्चम्या वो नो ।

अपञ्चमिया योनं हिस्वपादादो वत्तमानानं पदस्मा परेस मेकवाक्ये ठितानं तुम्हअम्हसद्धानं सविभत्तीनं वो नो होन्ति वा यथाक्कमं-तिट्ठथ वो, तिट्ठथ तुम्हे, तिट्ठाम नो, तिट्ठाम मयं-पस्सति वो, पस्सति तुम्हे, पस्सति नो, पस्सति अम्हे-दियते वो, दियते तुम्हं, दियते नो, दियते अम्हं-धनं वो, धनं तुम्हं, धनं नो, धनं अम्हं-कतं वो, कतं तुम्हेहि, कतं नो, कतं अम्हेहि ।

ते मे ना से ।

नाम्हि से च अपादादो वत्तमानानं पदस्मा परेसं एकवाक्ये ठितानं तुम्हअम्हसद्धानं सविभत्तीनं ते मे वा होन्ति यथाक्कमं-कतं ते, कतं तया, कतं मे, कतं मया-दियते ते, दीयते तव, दीयते मे, दियते मम-धनं ते, धनं तव, धनं मे, धनं मम ।

नचवाहाहेवयोगे ।

चवाहअहएवेहियोगे तुम्हअम्हसद्धानमादेसान होन्ति । गच्छाम तुम्हे च, मयञ्च-पस्सति तुम्हे च, अम्हे च-कतं तुम्हेहि च, अम्हेहि च-दियते तुम्हञ्च, अम्हञ्च-धनं तुम्हञ्च, अम्हञ्च-कतं तया च, मया च-दीयते तव च, मम च-धनं तव च मम च-वादियोगेप्येवं जेय्यं-उभ कति सदा बहुवचनत्ता-“उभगोहि टो”ति योनं टो-उभो, उभो-सुहिसुभस्सो ।

उभस्स सुहिस्वो होति-उभोहि उभोहि-

उभिन्नं ।

उभा नंवचनस्स इन्नं होति-उभिन्नं, उभोसु ।

टि कतिम्हा

कतिम्हायोनं टि होति-कति, कति, कतीहि, कतीभि, कतिन्नं कतीसु ।

अथ सङ्ख्यासद्वा वुच्चन्ते ।

एकादयो अट्टारसन्ता सङ्ख्यवचना-वीसतिआदयो पन सङ्ख्यानवचनाच-एकसदो सब्बादिसु वुत्तोव-
द्वादिनमट्टारसन्तानं बहुवचनन्तत्ता एकवचनाभावो-द्विसद्वा योमिह ।

योमिह द्विन्नं दुवे द्वे ।

योमिह द्विस्स सविभत्तिस्स दुवे द्वे होन्ति पच्चेकं-दुवे द्वे, द्वीहि द्वीभि ।

दुविन्नं नमिह वा ।

नमिह द्विस्स सविभत्तिस्स दुविन्नं होति वा-दुविन्नं-अज्जत्र ।

नमिह नुक द्वादीनं सत्तरसन्तं ।

द्वादीनं सत्तरसन्नं सङ्ख्यानं नुखोति नमिह विभत्तिमिह । उकारोउच्चारणत्थो-ककारो अन्तावयवत्थो-तेन नम्भीन
दीघो-द्विन्नं, द्वीसु-तिसद्वा योमिह ।

पुमे तयो चत्तारो ।

योमिह सविभत्तीनं तिवतुन्नं तयो चत्तारो होन्ति यथाक्कमं पुल्लिङ्गे-तयो, तयो, तीहि, तीभि ।

ण्णं ण्णन्नं तितोज्झा ।

झसज्जतो तितो नंवचनस्स ण्णं ण्णन्नं होन्ति-तिण्णं तिण्णन्नं, तीसु-इत्थीयं ।

तिस्सो चतस्सो योमिह सविभत्तीनं ।

विभत्तिसहितानं तिवतुन्नं योमिह तिस्सो चतस्सो होन्तित्थियं यथाक्कमं-तिस्सो, तिस्सो, तीहि तीभि ।

नमिह तिचतुन्नमित्थियं तिस्सचतस्सा ।

नमिह तिचतुन्नं तिस्स चतस्सा होन्तित्थियं यथाक्कमं-तिस्सन्नं, तीसु-नपुंसके ।

तीणि चत्तारि नपुंसके ।

योमिह सविभत्तीनं तिचतुन्नं यथाक्कमं तीणि चत्तारि होन्ति नपुंसके-तीणि तीणि-सेसं पुल्लिङ्गसमं-चतु यो ।

चतुरो वा चतुस्स ।

चतुसदस्स सविभत्तिस्स योमिह चतुरो वा होति पुल्लिङ्गे-चतुरो, चतुरो-अज्जत्र-चत्तारो, चत्तारो-चतूहि चतूभि ।

ट पञ्चादीहि चुद्दसहि ।

पञ्चादीहि चुद्दसहि सङ्ख्याहि योनं टो होति-पञ्च, पञ्च ।

पञ्चादीनं चुद्दसन्नम ।

पञ्चादीनं चुद्दसन्नं सुनंहिस्व होति-एत्तापवादोयं-पञ्चहि पञ्चभि, पञ्चन्तं पञ्चसु-एवं छादयो अट्टारसन्ता-एको च द स चाति चत्थसमासे एकेन अधिका दसाति ततियासमासे वा कते “एकत्थताय”न्ति विभत्तिलोपो-एवमुपरि च ।

एकट्ठानमा ।

एकअट्ठानं आ होति दसे परे ।

र सङ्ख्यातो वा ।

सङ्ख्यातो परस्स दसस्स र होति विभासा-सच“पञ्चमियं परस्से”ति अनुवत्तमाने “आदिस्सा”ति दकारस्सेव होति-एका रस, एकादस ।

आ सङ्ख्यायासतादो नञ्जत्थे ।

सङ्ख्यायमुत्तरपदे द्विस्स आ होतसतादो नञ्जत्थे-द्वादस ।

खा चत्ताळीसादो ।

द्विस्स खा वा होतचत्ताळीसादो नञ्जत्थे-बारस ।

तिस्से ।

सङ्ख्यायमुत्तरपदे तिस्स ए होतसतादो नञ्जत्थे ।

छतीहि ळो च ।

छतिहि परस्स दसस्स ळो होति रो च-तेळस-तेरस ।

चतुस्स चुचो होन्ति वा दससद्दे परे-द्वित्ते-चुद्दस चोद्दस चतुद्दस ।

वीसतिदसेसु पञ्चस्स पण्णुपण्णा ।

वीसतिदसेसु परेसु पञ्चस्स पण्णुपण्णा होन्ति वा यथाक्कमं-पण्णरस पञ्चदस ।

छसस सो ।

छस्स सो इच्चयमादेसो होति दससद्वे परे-सोळस सोरस, सत्तरस सत्तदस, अट्टारस अट्टादस-एकेन ऊना वीसतीति विसेसनसमासगब्धे ततियासमासे ।

इत्थियम्हासितपुमिन्ति पुमेवेकत्थे ।

इत्थियं वत्तमाने एकत्थे समानाधिकरणे उत्तरपदे परे भासितपुमिन्ति पुमेव होतीति पुम्भावा आप्पच्चयो निवत्तते-एकूनवीसति-इत्थिलिङ्गेकवचनन्तो-वीसतिआदयो हि आनवुतिया एकवचनन्ता इत्थिलिङ्गा-(भो) एकूनवीसति एकूनवीसतिमिच्चादि-एवं वीसति एकवीसति द्वावीसति बावीसति तेवीसतिप्पभुतयो ।

वीसतयं पञ्चस्स वा पण्णआदेसे-पण्णुवीसति, पञ्चवीसति-एकेन ऊना तिसति तिसा वा एकूनतिसति एकूनतिसा-मतिकञ्जा समा-एवं तिसति तिसापुभुतयो-तिसासद्वस्स पन सिलोपे-दीघरस्साति योगविभागा रस्से-तिस-निग्गहीतागमे च तिसन्तिपि होति-एवमुपरि च यथासम्भवं-द्वतिसतिआदिनं रस्सञ्चत्तानि-चत्ताळीसाय सम्हि-चत्ताळीसा चत्ताळीस चत्ताळीसं वा,एवं चत्तारीसा चत्तारिस चत्तारीसं ।

द्विस्सा च ।

असतादो'नञ्जत्थे चत्ताळीसादो द्विस्स ए होति वा आ च-द्वे चत्ताळीस द्वाचत्ताळीस द्वीचत्ताळीस-एवं द्वेवत्तारिस द्वाचत्तारीस द्विचत्तारीस, द्वेचत्ताळीसति द्वाचत्ताळीसति द्विचत्ताळीसति ।

चत्ताळीसादो वा ।

असतादो'नञ्जत्थे चत्ताळीसादो तिससे वा होति-तेचत्ताळीस तिवत्ताळीस तेचत्ताळीसति तिचत्ताळीसति-तेचत्तारीस तिचत्तारीस-द्वेपञ्जास द्वापञ्जास द्विपञ्जास द्वेपण्णासति पण्णास, द्वेसट्ठि द्वासट्ठि द्विसट्ठि, तेसट्ठि तिसट्ठि, द्वेसत्तति द्वा सत्तति द्वीसत्तति द्वेसत्तरि द्वासत्तरि द्विसत्तरि, तेसत्तति तिसत्तति तेसत्तरि तिसत्तरि, द्ब्बसीति द्वाअसीति द्वीयासीति-यागमो-त्वसीति तियासीति, द्वेनवुति द्वावनवुति द्विनवुति, तेनवुति तिनवुति-सतं, नपुंसक मेकवचनन्तं-एवं सहस्सदयो-कोटि पकोटि कोटिप्पकोटि अक्खोहिणियो इत्थिलिङ्गेकवचनन्ता-वग्गभेदे तु सब्बासम्पि सङ्ख्यानं बहुवचनञ्च होतेव-यथा-द्वे विसतियो, तिससो वीसतियो इच्चादि-दस असकं सतं नाम,दससतं सहस्सं, दससहस्सं नहुतं, दसनहुतं लक्खं, सतसहस्सन्तिपि वुच्चति-लक्खसतं कोटि, कोटिलक्खसतं पकोटि, पकोटिलक्खसतं कोटिप्पकोटि-एवं नहुतं निन्नहुतं अक्खोहिणी बिन्दु अब्बुदं निरब्बुदं अहकहं अब्बं अटटं सोगन्धिकं उप्पलं कुमुदं पुण्डरिकं पदुमं कथानं महाकथानं असङ्ख्ययन्ति यथाक्कमं सतलक्खगुणं वेदितब्बं ।

अथासङ्ख्यमुच्चते ।

तं दुविधं पादिचादिभेदेन-तत्थ-प परा अप सं अनु अव ओ नि दु वि अधि अपि अति सु उ अभि पति परि उप आ-इमे वीसति पादयो-चादयो पन-च वा ह अह एव एवमिच्चादयो-इमे द्वेपि लिङ्गसङ्ख्यारहिता-एतेहि पन यथासम्भवं विहितानं विभत्तिनं ।

असङ्ख्येहि सब्बासं ।

अविज्जमानसङ्ख्योहि परासं सब्बासं विभत्तीनं लोपो होतीति लोपो च ।

विभत्तिया ततो भेदो सल्लिङ्गानं भवे तथा तुम्हादिनं त्वलिङ्गेसु नेवत्थि पादिवादिनं ।

वुत्तानि स्याद्यन्तानि ।

अथेकत्थमुच्चते-उपसद्वा पठमेकवचनं सि-तस्स “असङ्ख्येहि सब्बासं”ति लोपो-कुम्भसद्वा छट्ठयेकवचनं स-उप कुम अस इति ठिते “अविग्गभो निच्चसमासो पदन्तरविग्गहो वे”ति समीपं कुम्भस्सेति पदन्तरचिग्गहे-“स्यादि स्यादिनेकत्थ”न्ति सब्बत्थेकत्थे वत्तते ।

असङ्ख्यं विभत्ति सम्पत्ति समिप साकल्याहाव यथापच्छा युगपदत्थे ।

असङ्ख्यं स्याद्यन्तं विभत्त्यादिनमत्थेवत्तमानं स्याद्यन्तेन सहेकत्थम्भवति ।

एकत्थतायं ।

ईयादिणदिसमासेहि एकत्थिभावो एकत्थता-तस्मिं स्यादि लोपो होति-“तं नपुंसक”मिति नपुंसकलिङ्गं-ततो स्यादि-“पुब्बस्मामादितो”ति लोपे सम्पत्ते ।

नातो मपञ्चमिया ।

अमादेकत्था पुब्बं यदेकत्थमकारन्तं ततो परासं सब्बासं विभत्तीनं लोपो न होति अंतु भवत्यपञ्चमिया-उपकुम्भं तिट्ठति-कुम्भस्स समीपं तिट्ठतीति अत्थो-उपकुम्भं पकस्स ।

वा ततियासत्तमीनं ।

अमादेकत्था पुब्बं यदेकत्थमकारन्तं ततो परासं ततिया सत्तमीनं अं होति वा-उपकुम्भं कतं, उपकुम्भेन वा, उप कुम्भं देहि-पञ्चमियं अमभावा-उपकुम्भा अपेहि-उपकुम्भमायत्तं-उपकुम्भं नीधेहि, उपकुम्भे वा-एवमुपनगरमिच्चादि-समीपं अग्गिनोउपग्गि-एत्थपन-“पुब्बस्मामादितो”ति सब्बस्यादि लोपोव-एवमुपगुरु-वेति सब्बत्थ वत्तते ।

अमादि ।

अमादि स्याद्यन्तं स्याद्यन्तेन सह बहुलमेकत्थं होति-गामं गतो गामगतो, मुहुत्तं सुखं मुहुत्तसुखं-वुत्तियेवोपपदस मासे-कुम्भकारो, एत्थ बहुलाधिकारा अस्याद्यन्तेनापि समासो । न्तमानक्तवन्तूहि वाक्य-धम्मं सुणन्तो, धम्मं सुणमानो, ओदनं भुत्तवा, रज्ज्वा भतो राजहतो, असिना जिन्नो असिच्छिन्नो, पितरासदिसोपितुसदिसो, दधिना उपसित्तं भोजनं दधिभोजनं, गुळेन मिस्सो ओदनो गुळोदनो-इह पन वुत्ति पदेनेवोपसित्तादि क्रियायाख्यापनतो न तत्थायुत्तत्थता-क्वचिवुत्तियेव-उरगो-क्वचि वाक्यमेव-एरसुना छिन्नवा, दस्सनेन पहातब्बा, ब्राह्मणस्स देय्यंब्राह्मणदेय्यंयुपाय दारु युपदारु, इध नहोति सङ्गस्स

दातब्बं-गामा निगगतो गाम निगगतो, क्वचिवुत्ति येव-कम्मजं-इध न होति रुक्खा पतितो-रज्जो पुरिसो राजपुरिसो-बहुलाधिकारा न्तमाननिद्धारियपुरण भावति भावति तत्थेहि नहोति-ममानुकुब्बं, ममानुकुरुकमानो, गुन्नंकणहा सम्पन्नखीरतमा, सिस्सानं पञ्चमो, पटस्स सुक्कता-क्वचि होतेव-वत्तमानसामीप्यं, फलानं तित्तो, फलानं सुहितो, ब्राह्मणस्स कणहा दन्ता इच्चत्र दन्तापेक्खा छट्ठि कणहेनसम्बन्धाभावा न समासो-अज्जमज्जसम्बन्धानंहि समासोयदा तु कणहा च ते दन्ता चेति विसेसनस्मासो तदा छट्ठि कणहदन्तापेक्काति ब्राह्मणकणहदन्ताति होतेव-रज्जो मागधस्स धनमिच्चत्र रज्जोति छट्ठि धनमपेक्खते न मागधं राजा एव मागधसददेन वुच्चतेति भेदाभावा सम्बन्धाभावोति तुल्याधिकरणेन मागधेन सह राजा न समस्यते-रज्जो अस्सो च पुरिसो चाति एत्थ रज्जो अस्सो पुरिसोति च पच्चेकं सम्बन्धतो सापेक्कताय न समासो-अस्सो च पुरिसो चाति चत्थसमासे कते तु राजस्सपुरिसाति होतेवज्जानपेक्खत्ता-रज्जो गरुपुत्तोति एत्थ पन राजापेक्खिनोपि गरुनो पुत्तेन सह समासो गमकत्ता-गमकत्तम्पिहि समासस्स निबन्धनं-दाने सोण्डो दानसोण्डो-क्वचि वुत्तियेव-पब्बतट्ठो-क्वची समासेपि विभत्यलोपो-जने सुतो ।

विसेसनमेकत्थेन ।

विसेसनं स्याद्यन्तं वसेस्सेन स्याद्यन्तेन समानाधिकारणेन सहेकत्थं होति-नीलज्ज तं उप्पलं चेति निलुप्पलं-वाक्ये तुल्याधिकरणभावप्पकासनत्थं चतसद्वप्पयोगो-वुत्तियन्तु समासेनेव तप्पकासनतो न तप्पयोगो-एव मज्जत्रापि वुत्तट्ठानमप्पयोगो-बहुलाधिकारा क्वचि उपमानभुतं विसेसनम्परं भवति-सीहो च सीहो-मुनि च सो सीहो चाति मुनिसीहो-मुनिसद्वोयेव वा विसेसनं-तथाहि-सीहोति वुत्ते उपचरितानुपचरितसीहानं सामज्जप्पतीतियं मुनिसद्वो विसेसेति-सीलमेव धनं सीलधनं-धम्मोति सम्मतो धम्मसम्मतो-महन्ति च सा सद्धा चाति समासे कते-“इत्थियम्भासितपुमिन्ति पुमेवेकत्थ”त पुम्भावा ङीप्पच्चयाभावो-“टन्तन्तुनन्ति”न्तस्स टे-“व्यज्जने दीघरस्सा”ति दिघे-महासद्धा ।

नज ।

नजिच्चेतं स्याद्यन्तं स्याद्यन्तेन सहेकत्थं होति-जकारो-“टनज्जस्सा”ति विसेसनत्थो-पामनपुत्तादीसु मा होतूति ।

टनज्जस्स ।

उत्तरपदे नज्जस्स ट होति-न ब्राह्मणो अब्राह्मणो, नजयं परियुदासवुत्ति पसज्जप्पटिसेधवुत्ति च-पठमपक्खे-ब्राह्मण अज्जो ब्राह्मणन्तानज्जासिनो खत्तियादि ब्राह्मण सदिसोयेव अब्राह्मणेति वुत्ते पतियते-इतरस्मिं पन पक्खे केनचि संसयनिमित्तेन खत्तियादो ब्राह्मणेति पवन्तस्स मिच्छाजाणनिवुत्ति करीयति-ब्राह्मणे यं न भवति ब्राह्मणेति ब्राह्मणन्तज्जासितो न भवतीति अत्थो-तत्थ विना सदिसत्तं मिच्छाजाणसम्भवा पयोगसामत्थिया च सदिसपटिप्पत्ति तग्गताच लिङ्गसङ्ख्या भवन्ति-अतोयेवोच्चते नजिवयुत्त मज्जसदिसाधिकरणे तथा हि अत्थसम्पच्चयोति-तदेवं पक्खज्जयेव पुब्बपदत्थप्पधानत्तं-एवमनस्सो-इहतु ।

अन सरे ।

सरादो उत्तरपदे नज्जस्स अन होतीति नस्स अन ।

कुपादयो निच्चमस्यादिविधिम्हि ।

कुसद्वो पादयो च स्याद्यन्तेन सहेकत्था होन्ति निच्चं स्यादिविधिविसयतो'ञ्जत्थ-कुच्छितो ब्राह्मणो कुब्राह्मणो-
एवंकुपुरिसो-“पुरिसे वा”ति पक्खे कादेसे-कापुरिसो-ईसकं उण्हं कदुण्हं-“सरे कद कुस्सुत्तरत्थे”ति कुस्स कदादेसो-
अप्पकं लवणं कालवणं-“काप्पत्थे”ति कादेसो ।

पादयो गताद्यत्थे पठमाय ।

पगतो आचरियो पाचरियो-एवं पन्तेवासी-सुद्धुकतं सुकतं-किच्छेन कतं दुक्कतं ।

अच्चादयो कन्ताद्यत्थे दुतियाय ।

अतिक्कन्तो मालमतिमालो ।

घपस्सान्तस्याप्पकानस्स ।

अन्तभुतस्साप्पधानस्स घपस्स स्यादिसु रस्सो होतीति रस्सो ।

अववादयो कुट्टाद्यत्थे ततियाय ।

अवकुट्टं कोकिलाय वनमवकोकिलं-अवकुट्टन्ति परिच्चत्तं ।

परियादयो गिलानाद्यत्थे चतुत्थिया ।

परिगिलानो'ज्जेनाय परियज्जेनो ।

न्यादयो कन्ताद्यत्थे पञ्चमिया ।

निक्कन्तो कोसम्बिया निक्कोसम्बि-घपादिना रस्सो ।

वा नेकञ्जत्थे ।

अनेकं स्याद्यन्त मञ्जस्स पदस्सत्थे एकत्थं वा होति-ओ तिण्णो हंसो यं सो ओतिण्णहंसो-(जलासयो) ।

जितो मारो येन सो जितमारो-(भगवा)-जिन्नोतरु येन सो छिन्नतरु(फरसु)दिन्नो सुट्ठो यस्ससो दिन्नसुट्ठो(राजा)-
अपगतं कालकं यस्मा सो अपगतकालको (पटो)पहुतं धनं यस्स सो पहुतधनो-(पुरिसो)-नत्थि समो यस्स सो असमो-नस्स
टादेसो-चित्ता गावो यस्साति समासे कते ।

गोस्सु

अन्तभुतस्साप्पधानस्स गोस्स स्यादीसु उ होति-चित्तगु-(गोमा)-मत्तानेके गजा यस्मिं तं मत्तानेकगजं-(वनं) सह पुत्तेन
वत्तमानो सपुत्तो सह पुत्तो वा-“सहस्स सो'ञ्जत्थे”ति पक्खे सहस्स सो-धवा च बदिरा च पलासा चेति विग्गहे ।

चत्थे ।

अनेकं स्याद्यन्तं चत्थे एकत्थं वा भवति-समुच्चयो न्वावयो इतरीतरयोगो समाहारो चेति चततारो चत्था-तत्थ इतरीतरयोगे समाहारे च एकत्थीभावो सम्भवति पदानं अज्जमज्जसम्बन्धतो-न समुच्चये नाप्यन्वाचये तदभावतो, चसद्वनिवृत्ति ।

समाहारे नपुंसकं ।

चत्थे समाहारे यदेकत्थं तं नपुंसकलिङ्गं भवति-समाहारस्सेकत्ता एकवचनमेव-धवखदिरपलासं-कत्थ चि न होति सभापरिसायाति जापका-आधिपच्चपरिवारो-इतरीतरयोगे अवयवप्पधानत्ता बहुवचनं-धवखदिरपलासा-समासे यं पुब्बं वृत्तं तदेव पुब्बं निपतति-कमातिक्कमे पयोजनाभावा-क्वचि विपल्लासोपि होति बहुलाधिकारतो-दन्तानं राजा राजदन्तो-पापा भुमि यस्मिं पापा च साभुमि चेति वा विग्गह समासे समासन्त्वेच्चाधिकारो ।

पापादीहि भुमिया ।

पापादीहि परा या भुमि तस्सा समासन्तो अ होति-पापभुमं, (ठानं)-इत्थियमिच्चादिना आप्पच्चयो निवत्तने-जातिया उप लक्खिता भुमि जातिभुमं ।

सङ्ख्याहि

सङ्ख्याहि परा या भुमि तस्सा समासन्तो अहोति-द्वे भुमियो अस्साति द्वीभुमं-एवं तिभुमं, चतुभुमं-बहुलाधिकारा क्वचि न हेकाति-चतुभुमि ।

दीघाहोवस्सेकदेसेहि च रत्था ।

दीघादीहि असङ्ख्येहि सङ्ख्याहि च परस्मा रत्तिसद्वा अनज्जासङ्ख्यत्थेसु समसिता समासन्तो अ होति-दीघा च सा रत्ति चाति दीघरत्तं-अहो च रत्ति च अहोरत्तं-अहस्स अपादिता “मनाद्यपादीनमो मये चा”ति ओ-वस्सासु रत्ति वस्सारत्तं-पुब्बा च सा रत्ति चाती पुब्बरत्तं-एवं अपररत्तं, अट्टरत्तं-अतिक्कन्तो रत्ति अतिरत्तो-द्विन्नं रत्तीनं समाहारो द्विरत्तं-अनज्जासङ्ख्यत्थेसुत्वेव-दिघरत्ति-(हेमन्तो)-उप रत्ति-क्वचि होतेव बहुलं विधाना-यथारत्तं ।

गोत्व चत्थे चालोपे ।

गोसद्वा अलोपचिसया समासन्तो अ होति न चे चत्थे

समासो अज्जपदत्थे असङ्ख्यत्ते च-रज्जो गो राजगवो-अवड-पज्ज गावो धनमस्स पज्जगवधनो-विसेसनसमासगब्भो अज्जपदत्थसमासो-दसन्नं गुन्नं समाहारोदसगवं-अलोपेति किं?-पज्जहिगोभि कीतो पज्जगु-विसेसनसमासे-“तेन कतं कीत”मिच्चादिना णिके “लोपो”ति तस्स लोपे च कने “गोस्सुति उकारो-अवत्थेति किं?-अजस्सगावो-अनज्जासङ्ख्यत्थेयुत्वेव-चित्तगु, उपगु-विसालानि अक्खीनि अस्साति

अञ्जपदत्थसमासे“अक्खिस्माञ्जत्थे”ति अकारे-विसालक्खो-पधानत्थतावसेन चतुब्बिधमेकत्तं तिविधन्ति केचि-
वुत्तहि ।

पुब्बुत्तरोभयञ्जत्थमिच्चेकत्थं चतुब्बिधं विसेस्सञ्जोभयत्थता तिधा वक्खन्ति तं परे ।

एकत्थं ।

अथ इत्थिप्पच्चयन्ता निद्विसीयन्ते ।

इत्थियमत्त्वा ।

इत्थियं वत्तमानतो अकारन्ततो नामस्मा आप्पच्चयो होति-देवदत्ता, अजा, कोकिला, इच्चादि ।

नदादितो डी ।

आकतिगणे’यं-नदादीहि इत्थियं डीप्पच्चयो होति-डकारो “न्तन्तुनं डिम्हि तो वे”ति सङ्केतत्थो-नदी, मही, कुमारी,
तरुणि, वारुणि, गोतमी, गच्छन्ति-“न्तन्तुनं डिम्हि तो वे”ति वा तकारे-गच्छती-गच्छती-एवं गुणवन्ति, गुणवती-
“गोतोवा”ति नदादिसु पाठा वा डीम्हि “गोस्सावड”ति गोसद्वस्स आवड-गावी, गो ।

यक्खादित्विनी च ।

यक्खादितो इत्थियमिनी होति डी च-यक्खिनी, यक्खी-नागिनी, नागी ।

युवण्णेहि नी ।

इत्थियमिवण्णुवण्णन्तेहि नी होति बहुलं-पयतपाणिनी, दण्डिनी, भिक्खुनी, परचित्तविदुनी ।

युवा ती ।

युवसद्वतो ती होतित्थियं-युवती ।

इत्थिप्पच्चयन्ता ।

अथ णदयो वुच्चन्ते-रघुस्सापच्चमीति विग्गहे ।

णे वापच्चे ।

छट्ठियन्ता नामस्मा वा णप्पच्चयो होतपच्चे’भिधेय्ये-णकारो णनुबन्धकारियत्थो-णेनेव अपच्चत्थस्स वुत्तत्ता
अपच्चसद्वाप्पयोगो-“एकत्थताय”मिति स्यादि लोपो ।

सरानमादिस्सायुवण्णस्सा ए ओ णनुबन्धे ।

सरानमादिभुत ये अकारिवण्णवण्णा तेसं आ ए ओ होन्ति यथाक्कमं णनुबन्धेति अकारस्स अकारो ।

उवण्णस्सावड सरे

सरादो णनुबन्धे उवण्णस्स अवड्होति-ततो स्यादि-राघवोच्चादि-इत्थियं-राघवच्चादि-वा विधाना रघुस्सापच्चं रग्वपच्चन्तिपि होति ।

णदयो'भिधेय्यलिङ्गा अपच्चे त्वनपुंसका
नपुंसके सकत्थे ण्यो भिय्यो भावसमूहजा ।
ता तुत्थियमसडक्ख्याने त्वादि चिप्पच्चयन्तका
नपुंसकेन लिङ्गेन सद्वा'दाहु पुमेने वा
निद्धिस्सतीति अतब्बमविसेसे पनिच्छित्ते ॥

वा अपच्चेति वाधिकारो ।

वच्छादितो णन णयना ।

वच्छादितो गोत्तादिभुता गणतो च णन णयनप्पच्चया होन्ति पपुत्तादो'पच्चे-पपुत्तप्पभुति गोत्तं-वच्छस्सा पच्चं वच्छानो, वच्छायनो-‘संयोगे क्वची’ति वुत्तत्ता न वुद्धि-कतिस्सापच्चं कच्चानो, कच्चायनो-यकारचवग्गपुब्ब रूपानि-यागमे-कातियानो ।

कत्तिकाय अपच्चमिच्चेवमादि विग्गहे ।

कत्तिकाविधवादीहि णेय्यणेरा ।

कत्तिकादीहि विधवादीहि च णेय्यणेरा वा यथाक्कमं, होन्त पच्चे-कत्तिकेय्यो, वेणतेय्यो-वेधवेरो, सामणेरो ।

ण्य दिच्चादीहि

दितिप्पभुतीहि ण्यो वा गोतपच्चे ।

संयोगे क्वचि ।

सरानमादिभुता ये अयुवण्णा तेसं आ ए ओ होन्ति क्वचि देव संयोगविसये णनुबन्धेति विसयसत्तमिया निद्धिदुत्ता संयोगतो पुब्बेव एकारो ।

लोपो'वण्णिवण्णानं ।

यकारादो पच्चये अवण्णिवण्णानं लोपो होति-दितिया अपच्चं देच्चो, कुण्डनिया अपच्चं कोण्डज्जो-नस्स जे पुब्बरूपं-भातुनो अपच्चं भातब्बो-एत्थ-

यम्हि गोस्स च ।

यकारादो पच्चये गोस्सुवण्णस्स च अवड् होतीति उकारस्स अवड् ।

आ णि ।

अकारन्ततो णि वा होतपच्चे बहुलं-दक्कस्सापच्चं दक्खि-एवं वारुणि-बहुलं विधाना न सब्बेहि अकारन्तेहि-ते नेव वसिट्ठस्सापच्चं वासिट्ठो त्वेव होति ।

राजतो ज्जो जातियं

राजसद्वतो ज्जो वा होतपच्चे जातियं गम्ममानायं-रज्जो अपच्चं राजज्जो-जातियन्ति किं?-राजापच्चं ।

खत्ता यीया ।

खत्तसद्दा येया होतपच्चे जातियं-खत्तस्सापच्चं खत्त्यो, खत्तियो-जातियन्त्वेव-खत्ति ।

मनुतो स्स सण ।

मनुसद्वतो जातियं स्स सण होतपच्चे-मकनुनो अपच्चं मनुस्सो, मानुसो-जातियन्त्वेव-मानवो ।

जनपदनामस्मा खत्तिया रज्जे च णो ।

जनपदस्स यं नाम, तन्नामस्मा खत्तियापच्चे रज्जे च णे होति-पञ्चालानं अपच्चं राजा वा पञ्चालो, मागधो-जनपदनामस्माति किं?-दासरथि-खत्तियाति किं? पञ्चालस्सब्राह्मणस्सापच्चं पञ्चालि ।

ण्य कुरुसिवीहि ।

कुरुसिवीहपच्चे रज्जे च ण्यो होति-कुरुनं अपच्चं राजावा कोरब्बो, सेब्बो ।

ण रागातेन रत्तं ।

रज्जते येन सो रागो-ततो रागवाचिततियन्ततो रत्तमिच्चेतस्मिं अत्थेणे होति-कसावेन रत्तं कासावं, कोसुम्हं-इध कस्मा न होति' नीलं पीतन्ति? गुणवचनत्ता विनापि णेन णत्थस्साभिधानतो ।

नक्खतो निन्दुयुत्तेन काले ।

ततियत्ततो नक्खत्ता तेन लक्खिते काले णे होति तज्जे नक्खत्तमिन्दुयुत्तं होति-फुस्सेन इन्दुयुत्तेन लक्खिता पुण्णमासी फुस्सी, पुस्सो (अहो)-मघाय इन्दुयुत्तायलक्खिता पुण्णमासी माघी, माघो (अहो)

या स्स देवता पुण्णमासि ।

सेति पठमन्ता अस्सेति छट्ठत्थे णे होति यं पठमन्तं सा द्वे देवता पुण्णमासी वा-सुगतो देवता अस्सेति सोगतो-माहिन्दो, यामो, चारुणो-फुस्सी पुण्णमासी अस्स सम्बन्धिनीति फुस्सो, (मासो) एवम्माघो ।

व्याकरणमधिते जानाति वात्वेवमादिवग्गहे ।

तमधीते तज्जानाति कणिका च ।

दुतियन्ततो तमधीते तज्जानातीति एतेस्वत्तेसु णेहोति कोणिको च-वेय्याकरणे-कतयादेसस्सिकारस्स“तदा देसा तदिव भवन्ति“ति जाया सरानमच्चादिना एकारे यागमद्वित्तानि-के-कमको, पदको-णिके-सुत्तन्तिको, वेनयिको-“तेन निब्बत्ते”ति ततियन्ता निब्बत्तत्थेणे-कुसम्बेन निब्बत्ता कोसम्बी, (नगरी ।)

तत्र भवे ।

सत्तम्यन्ता भवत्थे णे होति-उदके भवो ओदको-“अज्जादीहि तनो”ति भवत्थे तनो-अज्जभवो अज्जतनो-एवं हीयत्तनो-“ओनमवण्णे”ति अकारो-“सरम्भा द्वे”ति तस्स द्विभावो ।

पुरातोणो च

पुरा इच्चेतस्मा भवत्थे णे होति तनो व-पुरा भवो पुराणे, पुरातनो ।

अमात्वच्चो ।

अमा सद्धतो अच्चो होति भवत्थे-अमा भवो अमच्चो ।

मज्झादित्विमो ।

मज्झादीहि सत्तम्यन्तेहि भवत्थे इमो होति-मज्झे भवो मज्झिमो, अन्तिमो-कुसिणरायं भवो च्चेवमादिवग्गहे ।

कण्णय्य णेय्यकय्या ।

सत्तम्यन्ता एते पच्चया होन्ति बहुलं भवत्थे-कण-कोसिणरको-णय्य-गङ्गेय्यो, वानेय्यो-णय्यक-कोलेय्यको-य-गम्मो-रस्साकारलोपपु-ब्बरूपानि-इय-गमियो, उदरियं-“णिको”ति सत्तम्यन्ता भवत्थे णिको होति सरदे भावो सारदिको, हेमन्तिको ।

तमस्स सिप्पं सीलम्पण्यम्पहरणम्पयोजनं ।

पठमन्ता सिप्पादिवाचका अस्सेति छट्ठत्थे णिको होति-वीणावादनं सिप्पमस्स वेणिको । पंजसुकूलधारणं सीलमस्स पकंसुकुलिको, गन्धो पण्यमस्स गन्धिको, वापो पहरणमस्स वापिको, सतं पयोजनमस्स सातिकं-“तंहन्तारहति गच्छतुञ्छतिचरति”ति दुतियन्ता भन्तिच्चेवमादिसवत्थेसु णिको होति-पक्खीनोभन्ति पक्खिको-साकुणीको-सतमरहतीति सातिकं-परदारं गच्छतीतिपारदारिको-बदरे उञ्छतीति बादरिको-धम्मं चरतीति धम्मिको-अधम्मिको-“तेन कतं कीतं बद्धमभियङ्गुतं कसंसट्ठं हतं हन्ति जितं जयति दिब्बति खनति तरति चरति वहति जीवति”ति ततियन्ता कतादिस्वत्थेसु णिको होति-कायेन कतंवकायिकं-सतेन कीतं सातिकं-वरत्ताय बद्धोवा रत्तिको-घतेन अभिसङ्गुतं कसंसट्ठं वा घातिकं-(अभिसङ्गुतं कताभिसङ्गारं, कसंसट्ठं मिस्सितं)-जालेन हतो भन्तीतिवा चालिको-अक्खेहि जितमक्खिकं-अक्खेहि जयति दिब्बतीति वा अक्खिको-खनित्तिया खनतीति खानित्तिको-इह नभवति “अङ्गुलिया खन्ती”ति अनभिधाना अभिधानलक्खण हि तब्बादि णदिसमासा-उळुम्पेन तरतीति ओळुम्पिको-सकटेन चरतीति साकटिको-खन्धेन वहतीति खन्धिको-वेतनेन जीवतीति वेतनिको-“तस्स संवत्तती”ति चतुत्थ्यन्ता संवत्ततीति पोनोभविको-“मनाद्यपादिनमो मये चे”ति दुतियोकारो ।

ततोसम्भुतमागतं ।

पञ्चम्यन्ता सम्भु तमागतन्ति एतेस्वत्थेसुणिको होति-मातितो सम्भुतमागतं वा मत्तिकं, पेत्तिकं ।

सुरभितो समभुतन्ति नविग्गहे ।

दिस्सन्तञ्जेपि पच्चया ।

वुत्ततो’ञ्जेपि पच्चया दिस्सन्ति वुत्तावुत्तत्थेसुतिण्यो-सोरब्भं-“तत्थ वसति कविदितोभत्तो नियुत्तो”ति णिको-रुक्खमूले वसतीति रुक्खमूलिको, लोके विदितो लोकिको, चतुमहाराजेसु भत्ता चतुम्महाराजिका-द्वारे नियुत्तो दोवारिको-दस्सोक तदमिनादिपाठा ।

तस्सिदं ।

छट्ठियन्ता इदमिच्चस्मिं अत्थे णिको होति-सङ्गस्स इदं सङ्घिकं, पुग्गलिकं-“णे”ति छट्ठियन्ता इदमिच्चतस्मिं अत्थेणे-मोगल्लायनस्स इदं मोगल्लायनं, (व्याकरणं)-सोगतं, (सासनं) ।

पितितो भातरि रेय्यण ।

पितुसद्वा तस्स भातरि रेय्यण होति-रोनु’बन्धो ।

रानुबन्धे’न्तसरादिस्स ।

अन्तो सरो आदि यस्सावयवस्स तस्स लोपो होति रानुबन्धेति उलोपो-पितु भाता पेत्तेय्यो ।

मातितो च हगिनियं छो ।

मातुतो चे पितुतो च तेसं भगिनियं छो होति-मातुभगिनि मातुच्छा-“इत्थियमत्वा”ति आ-एवम्पितुच्छा ।

मातापितुस्वामहो ।

मातापितुहि तेसं मातापितुस्वामहो होति-मातु माता मातामही-मातु पिता मातामहो-पितु माता पितामही-पितु पितापि नामहो ।

हिते रेय्यण ।

मातापितूहि हिते रेय्यण होति-मातु हितो मत्तेय्यो, पितु हितो पेत्तेय्यो ।

तमस्य परिमाणं णिको च ।

पठमन्ता अस्सेति अस्मिं अत्थे णिको होति कोव तज्जे पठमन्तं परिमाणम्भवति ।

दोणे परिमाणमस्स दोणिको, (वीहि)-एकम्परिमाणमस्स एककं-द्विकं, तिकं, चतुक्कं, पञ्चकमिच्चादि ।

सज्जाता तारकादित्वितो

तारकादिहि पठमन्तेहि अस्सेति छट्ठत्थे इतो होति ते

चे सज्जाता होन्ति-तारका सज्जाता अस्स तारकितं-(गगनं)-पुच्छितो-(रुक्खो) ।

माने मत्तो ।

पठमन्ता मानवुत्तितो अस्सेति अस्मिं अत्थे मत्तो होति-फखलं उम्मानमस्स खफलमत्तं । हत्थो परिमाणमस्स हत्थमत्तं, सत्तं मानमस्स सतमत्तं ।

णे च पुरिसा

पुरिसा पठमन्ता उद्धमानवुत्तितो अस्सेति अस्मिं अत्थे णे होति मत्त तग्घा च-पुरिसो उम्मानमस्स पोरिसं, पुरिसमत्तं । पुरिसतग्घं ।

तस्स भावकम्मेषु त्त ता त्तनण्यण्येय्य णिघ णिया ।

भवन्ति एतस्मा सद्वबुद्धीति भावो सद्वप्पवत्ति निमित्तं-कम्मं क्रिया-छटाठियन्ता भावे कम्मे च त्त तादयो होन्ति बहुलं-सामज्जविधयो पयोगमनुसारयन्ति कुतो चि द्वीसुकुतो चि भावे येव-न च सब्बे सब्बतो होन्ति अज्जत्र त्ताहि-नीलस्स पटास्स भावो नीलत्तं नीलताति गुणे भावो-इह गुणवसा निलसद्वोनीलगुणयुत्ते दब्बे वत्तते निमित्तस्सरुपानुगताज्चबुद्धि-

एवमञ्जत्रापि यथानुरूपंजातब्बं नीलस्सगुणस्स भावो नीलत्तंनीलताति नीलगुणजाति-गोत्तं गोताति गोजाति-पाचकत्तं पचनक्रियासम्बन्धो-राजपुरिसत्तन्ति राजसम्बन्धो-देवदत्तं चन्दत्तं सूरियत्तन्ति तदवत्थाविसेस सामञ्जं-आकासत्तं अभावत्तन्ति उपचरितभेदसामञ्जं-अलसस्स भावो कम्मं वा अलसत्तं अलसता-त्तन, पुथुज्जनत्तनं-ण्य, चापकत्तं“सकत्थेती“सकत्थेपि-अकिञ्चनमेव आकिञ्चञ्जं-ण्य, सोचेय्यं-ण, पाटवं-अवड-इय, नगियं-णि य, पोरोहितियं ।

तर तमिस्सिकियिद्धातिसये ।

अतिसये वत्तमाननतो होन्तेते पच्चया-अतिसयेन पापो पापतरो, पापतमो, पापिस्सिको । पापियो । पापिद्धो-अतिसयन्तापि अतिसयप्पच्चयो-अतिसयेन पापिद्धो पापिद्धतरो-उदुम्बरस्स विकारो‘वयवोत्वेवमादिविग्गहे ।

तस्स विकारावयवेसु ण णिक णेय्य मया ।

पकतिया उत्तरमवत्थन्तरं विकारो-छट्टियन्ता नामस्मा विकारे‘वयवे च णदयो होन्ति बहुलं-ण, ओदुम्बरं-(भस्मं पण्णं वा)-णिक, कप्पासिकं-नेय्य, एण्यं-मय । तिणमयं-“अञ्जस्मिन्ति” अत्थन्तरेपि-गुन्नं करिसं गोमयं ।

मनुस्सानं समुहोत्वेवमादिविग्गहे ।

समुहे कण्णणिका ।

छट्टियन्ता समूहे कण्णणिका होन्ति-मानुस्सकं । काकं, आपुपिकं-“जनादीहि ता”ति समूहे ता-जनानं समूहो जनता । गजता, बन्धुता ।

एका काव्यसहाये ।

एकस्मा असहायत्थे क आकी होन्ति-एको‘व एकको, एकाकी ।

अयुभद्वितीहंसे ।

उपद्वितीहि अवयववुत्तीहि पठमन्तेहि अस्सेति छट्टत्थे अयो होति-उभो अंसा अस्स उभयं । द्वयं । तयं-चिन्तं पुरणेच्चादिविग्गहे-“चतुत्थदुतियेस्वेसं ततियपठमा”ति निपातना पूरणत्थे द्वितो तियो द्विस्स दु च तिचतुहि अतियत्ताच-दुतियो । ततियो । चतुत्थो ।

म पञ्चादिहि कतीहि ।

छट्टियन्ताय पञ्चादिकाय सङ्ख्याय कतिस्मा च मो होति पूरणत्थे-पञ्चन्नं पुरणे पञ्चमो-एवं सत्तमो, अट्ठमो, इच्चादि ।

छाट्टु ढुमा ।

छसद्वा ढु ढुमा होन्ति पुरणत्थे-छन्नं पूरणे छट्ठो, छट्ठमो वा ।

तस्स पुरणेकादसादितो वा ।

छट्ठियन्तायेकादसादिकाय सङ्ख्याय डो होति पूरणत्थे विभासा-डकारो-नुबन्धो-एकादसन्तं पूरणे एकादसो-अज्जत्र-एकादसमोच्चादि-एवं द्वादसो इच्चादि-एकूनवीसत्यादिहितुडे ।

से सतिस्स तिस्स ।

से परे सत्यन्तस्स तिकारस्स लोपो होतीति तिलोपो । एकूनवीसो ।

सतादीनमि च ।

सतादिकाय सङ्ख्याय छट्ठियन्ताय पुरणत्थे मो होति सता दिनमि चान्तादेसो-सतस्स पूरणे सतिमो, सहस्सिमो । वीसति अधिका अस्मिं सते सहस्से वाति एवमादिविग्गहे ।

सङ्ख्याय सच्चुतीसासदसन्तायाधिकास्मिं सतसहस्से डो ।

सत्यन्ताय मुत्यन्ताय ईसन्ताय आसन्ताय दसन्ताय च सङ्ख्याय पठमन्ताय अस्मिन्ति सत्तम्यत्थे डो होति सा चे सङ्ख्या अधिका होति यदस्मिन्ति तज्जे सतं सहस्सं सतसहस्सं वा होति-तिलोपे-वीसं-सतं, सहस्सं, सतसहस्सं वा-उत्थन्ताय-नहुतं-सतं । सहस्सं, सतसहस्सं वा-ईसन्ताय-चत्तारीसं-सतं । सहस्सं, सतसहस्सं वा-आसन्ताय-पज्जासं-सतं, सहस्सं । सतसहस्सं वा-दसन्ताय-एकादसं-सतं, सहस्सं, सतसहस्सं वा-सच्चुतीसासदसन्तायाति किं? छ अधिका अस्मिं सते-अधिकेति किं? पज्चदस हीना अस्मिं सते-अस्मिन्ति किं? वीसति अधिका एतस्मा सता-सतसहस्सेति किं? एकादसाधिका अस्सं वीसतियं ।

तमेत्थस्सत्थीति मन्तु ।

पठमन्ता एत्थ अस्स अत्थीति एतेस्वत्थेसु मन्तु होति-इतिसद्वस्स विवक्खानियमनत्थत्ता पहुतादियुत्तेयेव अत्थ्यत्थे होति-वुत्तंहि ।

पहुते च पसंसायं निन्दायद्वातिसायने ।

निच्चयोगे च संसंगे होन्तिमे मन्तुआदयो ॥

पहुता गावो एत्थ देसे अस्स वा पुरिसस्स सन्तीति सगोमापसंसायं । पसत्था जाति अस्स अत्थीति जातिमा-निन्दायं, वलिमाअतिसायने, बुद्धिमा-निच्चयोगे, जुतिमा-संसंगे, हलिद्धिमा । तमेत्थस्सत्थीति अधिकारो ।

वन्त्ववण्णा ।

पठमन्ततो अवण्णन्ता मन्त्वत्थे वन्तु होति-सीलवा, दयावा-अवण्णाति किं? बुद्धिमा ।

दण्डादित्विकई ।

दण्डादीहि इक ई होन्ति वा मन्त्वत्थे-दण्डिको, दण्डी-गन्धिको गन्धि-इतिसदस्स विससनियमन्त्थत्ता कुतो चि द्वे कुतोचे कमेकंव-नाविको, सुखी ।

तपादिहि स्सी ।

तपादितो वा स्सी होति मन्त्वत्थे-तपस्सी, यसस्सी-वात्वेच-यसवा ।

सद्धादित्व ।

सद्धादीहिमन्त्वत्थअहोतिवा-सद्धो, पज्जो-वात्वेव-पज्जवा ।

णे तपा ।

तपसद्वा णे होति मन्त्वत्थे-तापसो-मनादित्ता “मनादीनं सक”इति णनुबन्धे सक-“मायामेधाहि वी”ति मन्त्वत्थे वी-मायावि, मेधावी ।

तो पञ्चम्या ।

पञ्चम्यन्ता बहुलं तो होति-गामस्मा गामतो-इमेन किं सद्देहि तोम्हि-“इतो तेत्तो कुतो”ति इमस्स टि निपच्चते एतस्स टएत कस्स कुत्तञ्च-इमस्मा इतो, एतस्मा अतो एत्तो, कस्मा कुतो ।

अभ्यादिहि ।

अभिआदीहि तो होति-अपञ्चम्यन्तेहिपि विधानत्तोयं-अभितो, परितो, पच्छतो, हेट्टतो ।

आद्यादीहि ।

आदिप्पभुतीहि तो होति-आदो आदितो, मज्झे मज्झतो, यं यतो ।

सब्बादितो सत्तम्या त्रत्था ।

सब्बादीहि सत्तम्यन्तेहि त्रत्था होन्ति-सब्बस्मिं सब्बत्र, सब्बत्थ-यस्मिं यत्र, यत्थ-बहुलाधिकारा न तुम्हाम्हेहि ।

कत्थेत्थ कुत्रात्र क्वेहिध ।

एते सद्वा निपच्चन्ते-कस्मिं कत्थ, कुत्र, क्व-एतस्मिं एत्थ, अत्र-अस्मिं इह, इध ।

धी सब्बा वा ।

सत्तम्यन्ततो सब्बस्मा धिवा होति-सब्बधि-वातिकिं, सब्बत्र ।

या हिं ।

सत्तम्यन्ता यसद्वा हिं वा होति-यहिं-वात्वेव-यत्र ।

ता हच ।

सत्तम्यन्ता ततो वाहं होति हिज्ज-तहं, तहिं-वात्वेव-तत्र ।

कुहिकतं ।

किंसद्वा सत्तम्यन्ता हिं हं निपच्चन्ते किस्स कुका च-कुहिं कहं-सब्बस्मिं कालेच्चेवमादि विग्गहे ।

सब्बेकज्जयतेहि काले दा ।

एतेहि सत्तम्यन्तेहि काले दा होति-सब्बदा एकदा, अज्जदा, यदा, तदा ।

कदा कुदा सदा धुनेदानि ।

एते सद्वा निपच्चन्ते-कस्मिं काले कदा, कुदा-सब्बस्मिं काले सदा-इमस्मिं काले अधुना, इदानि ।

अज्ज सज्जवपरज्जेवतरहि करहा ।

एते सद्वा निपच्चन्ते-

पकति पच्चयो आदेसो कालविसेसोति सब्बमेतं निपातना लब्धति-इमस्स टो ज्जो वाहनि निपच्चते-अस्मिं अहनि अज्ज-समानस्स सभावोज्जु वाहति-समाने अहति सज्जु-अपरस्मा ज्जु वाहति-अपरस्मिं अहति अपरज्जु-इमस्सेतो कालेरहि च-इमस्मिं काल्जेतरहि-किंसद्दस्स को रह वानज्जतने-कस्मिं काले करह ।

सब्बादीहि पकारे था ।

सामज्जस्स भेदको विसेसो पकारो, तत्थ वत्तमानेहि सब्बादीहि था होति-सब्बेन पकारेन सब्बथा-यथा, तथा ।

कथमित्थं ।

एते सद्वा निपच्चन्ते पकारेति किमिमेहि थंपच्चयोकेत तेसं यथाक्कमं-केन पकारेन कथं, इमिना पकारेन इत्थं ।

एकेन पकारेन एकं वा पकारं करोतिच्चेवमादिविग्गहे ।

धा सङ्ख्याहि ।

सङ्ख्यावाचीहि पकारे धा परो होति-एकधा करोति-द्विधा, तिधा, चतुधा, पञ्चधा करोतिच्चेवमादिविगगहो-बहुसद्वा वेपुल्लवाची सङ्ख्यावाची च-यदा सङ्ख्यावाची तदा बहुधा करोति ।

वेका ज्झं ।

एकस्मा पकारे ज्झं वा होति-एकज्झं-वाति किं, एकधा ।

द्वितीहेधा ।

द्वितीहि पकारे एधा वा होति-मेधा, तेधा-वात्वेव-द्विधा, तिधा-एकं वारं भुज्जतिच्चेवमादिविगगहे ।

वार सङ्ख्याय क्खत्तुं ।

वारसम्बन्धितया कतिसङ्ख्याय क्खत्तुं होति-कतिवारे भुजति कतिक्खत्तुं भुज्जति ।

बहुम्हा धा च पच्चासत्तियं ।

वारसम्बन्धिनिया बहुसङ्ख्याय धा होति क्खत्तुञ्च वारानञ्चे पच्चासत्ति होति-बहुवारे बुज्जति बहुधा वा दिवसस्स बुज्जति, खहुक्खत्तुं वा, पच्चासत्तियन्ति किं, बहुक्खत्तुं मकासस्स भुज्जति ।

सकिं वा ।

एकं वारमिच्चस्मिं अत्थे सकिन्ति वा निपच्चते एकस्मा किं एकस्स च सादेसो-एकं वारं भुज्जति सकिं भुज्जति-वाति किं, एकक्खत्तुं भुज्जति ।

सो वीच्छापपकारेसु ।

क्रियाय गुणेन दब्बेन वा भिन्ने अत्थे व्यापितुमिच्छा वीच्छावीच्छायम्पकारे च सो होति बहुलं-सामञ्जनिद्देसा यथासम्भवं विभत्त्यन्ता यतो कुतो विसद्वा होति-विच्छायं-खण्डं खण्डं करोति खण्डसो करोति-सब्बेन पकारेन सब्बसो ।

अभुत तब्भावे करायभुयोगे विकारा ची ।

अवत्थावतो'वत्थन्तरेनाभुतस्स तायावत्थाय भावे करासभूहि सम्बन्धे सति वकारवाचकाची होति-चकारो'ची क्रियत्थेही'ति विसेसनत्थो-अधवलं धवलं करोतीति धवलीकरोति-अधवलो धवलो सिया भवति वा धवलीसिया । धवलीभवति-अभुततब्भा वेति किं, घटं करोति-करासभुयोगेति किं । अधवलो धवलो जातते-विकाराति किं, सुवण्णं कुण्डलीकरोति ।

णद यो ।

अथ तब्बादयो वुच्चन्ते क्रियत्थेहि “क्रियत्था”ति अधिकारतो, क्रिया अत्थो एतस्साति क्रियात्थो(धातु)-सो च द्विविधो सकम्मका कमक्मकवसेन-तत्त यस्मिं क्रियत्थे कत्तुवाचिनि कम्मं गवेसीयते, सो सकम्मको इतरो अकम्मको-तेसु यथारहं सकम्म कतो कम्मादो कारके कम्मावचनिच्छायम्भावे च तब्बादयो वेदितब्बा-अकम्मकतो पन भावो कम्मवज्जिते च कारके-क्रियाति च गमनपचनादिको असत्तसम्मतो कत्तरी कम्मेवा पतिट्ठितो कारकसमूहसाधियो पदत्थो वुच्चति, वुत्तंहि ।

“अदब्बभुतं कत्तादि-कारकगामसाधियं ।
पदत्थं कत्तुकम्मटाठं-क्रियमिच्छन्ति तब्बिदु” ॥

कर करणे-अकारो उच्चारणत्थो-एवमुत्तरत्रापि-करिति ठिते-बहुलमिति सब्बत्थ वत्तते ।

भावकम्मेसु तब्बानीया ।

तब्बअनिया क्रियत्था परे भावकम्मेसु बहुलं भवन्ति-पच्चयेति पच्चयविधानतोञ्जस्मिं सब्बत्थाधिकारो ।

तुंतुनतब्बेसु वा ।

तुमादिसु पच्चयेसु वा करस्स आ होति-अञ्जत्र ।

पररूपमयकारे व्यञ्जने ।

क्रियत्थानमन्तव्यञ्जनस्स पररूपं होति यकारतो’ञ्जस्मिं व्यञ्जनादो पच्चयेति पररूपं-करणं कातब्बं । कत्तब्बं वा-नपुंसकलिङ्गं-भावस्सेकत्तापि तब्बाद्यभिहितो भावो दब्बमिव पकासतीति बहुवचनञ्च होति-कम्मे-करीयतीति कातब्बो कत्तब्बो-अभिधेय्यस्सेव लिङ्गवचनानि ।

विसेस्सलिङ्गा तब्बादि तत्थादो पञ्च भावजा,
नपुंसके सियुं भावे क्तो चानो अकन्तरी ।
भावस्मिं घ्यण पुमे एवं इयुवण्णगहादिजो,
अप्पच्चयो’पि चासङ्कख्या तुमादि कत्वान्तका सियुं ॥

अनीये-

रा नस्स णे ।

रान्ततो क्रियत्था परस्स पच्चयनकारस्स णो होति-करणीयं-बहुलाधिकारा करणादिसुपि भवन्ती-सिना सोचेय्ये-दिवा दिसेसो-सिनायन्ते’नेनाति सिनानीयं(चुण्णं)-दा दाने-दियते अस्साति दानीयो-(ब्राह्मणे)-ठा गतिनिवृत्तियं-उप पुब्बो-उपतिट्ठतीति उपट्ठानीयो-(सिस्सो)-धातुनमनेकत्थत्तायेव ठा इच्चस्मिं धातुम्हि सन्तमेवोपट्ठानत्थं उपसदो जोतेति-वुत्तंहि ।

“सन्तमेव हि नीलादि-वण्णं दीपादयो विय ।
धातुस्मिं सन्तमेवत्थं उपसग्गा पकासको” ॥

वच व्यत्तवचने-

ध्यण ।

भावकम्मेसु क्रियत्था परो ध्यण होति बहुलं-घकारणकारानुबन्धा ।

कगा चजानं घानुबन्धे ।

घानुबन्धे चकारजकारन्तानं क्रियत्थानं कगा होन्ति यथाक्कमन्ति वस्स को ।

अस्सा णनुबन्धे ।

णकारानुबन्धे पच्चये परे उपन्तस्स अकारस्स आ होति-वुच्चतीति वाक्यं-चि वये-ध्यण ।

युवण्णानम्भो पच्चये ।

इवण्णुवण्णन्तानं क्रियत्तानं ए ओ होन्ति यथाक्कमं पच्चयेति इस्सेकारे“सरम्हा द्वे”ति यस्स द्विभावे च-चयनं चियतीति वा चैय्यं-दा दाने ।

आस्से च ।

आकारन्ततो ध्यण होति भावकम्मेसु आस्स ए च-दानं दीयतीति वा देय्यं-वद पचने“वदादीहि यो”ति भावकम्मेसु योचवग्गपुब्बरूपेसु-वदनं वदितब्बं वा वज्जं-अम गम गमने वदादित्ता ये-गमनं गम्यतेति वा गम्यं-गुह संवरणे-“गुहादीहियक”इति भावकम्मेसु यक-ककारो कानुबन्धकारियत्थो ।

लहुस्सुपन्तस्स

लहुभुतस्स उपन्तस्स युवण्णस्स ए ओ होन्ति यथाक्कमं पच्चयेति सम्पत्तस्सो कारस्स “नते कानुबन्धनागमेसु”ति पटिसेधो-गुहणं गुहितब्बं कवा गुहं-विपल्लासो-सास अनुसद्धियं-यक ।

सासस्य सिस वा ।

सासस्स वा सिस होति कानुबन्धे-पुब्बरूपे-सासीयतीति सिस्सो-सिसादेसाभावपक्खे-

एइ व्यञ्जनस्स ।

क्रियत्था परस्स व्यञ्जनादिप्पच्चयस्स जि वा होति-जकारो “जि लस्से”ति विसेसनत्थो, सासियो-ववत्थितविभासत्ता

वाधिकारस्स क्वचि जिस्साभावो-कत्तब्बं ।

कत्तरि लतुणका ।

कत्तरि कारके क्रियत्था लतुणका होन्ति-लकारो “लतुपितादनमा सिम्ही”ति विसेसनत्थो-ददातीति दाता-णके-

अस्साणपिम्हि युक् ।

अकारन्तस्स क्रियत्थस्स युक् होति णपितो’ज्जस्मिं णनुबन्धे, दायको-वधहिंसायं-“जिब्यज्जनस्सा”ति जि-
वधेतीतिवधिता,णके-“अस्साननुबन्धे”ति उपन्तस्स अस्स आत्तेसम्पत्ते-

अज्जत्रापि ।

कानुबन्धनागमतो’ज्जस्मिम्पि ते ए ओ आ क्वचि न होन्तीकि पटासेधो-वधको-लुच्छेदने ।

क्ववण ।

कम्मतो परा क्रियत्था क्वचि अण होति कत्तरि-ओकारे-

आयावा णनुबन्धे ।

जोनमायावा होन्ति यथाक्कमं सरादो णनुबन्धेति तस्सा वादेसो-सरं लुणतीति सरलावो, कुम्भं करोतीति कुम्भकारो-
क्वचीति किं, कम्मकारो-एत्थ“भावकारकेस्व घणघका”ति अप्पच्चयो-दिस पेक्खणे ।

समानज्जभवन्तयादितुपमाना दिसा कम्मे रीरिक्खका समानादिहि यादीहि चोपमानेहि परा दिसा कम्मकारके
रीरिक्खका होन्ति-“रानुबन्धे’न्तसरादिस्सा”ति दिसस्स इसभागस्स लोपे“रीरिक्खकेसू”-ति समानस्स सादेसे च-समानो
विय दस्सतीति सदी, सदिक्खो-के-

न ते कानुबन्धनागमेसु ।

ते ए ओ आ कानुबन्धे नागमे च न होन्तीति एत्ताभावे, सदिसो ।

समाना रो रीरिक्खके ।

समानसद्धतो परस्स दिसस्स र होति वा रीरिक्खकेसूति पक्खे दस्स रादेसे-सरी, सरिक्खो, सरिसो ।

सब्बादीनमा ।

रीरिक्खकेसु सब्बादीनमा होति-अज्जादी, अज्जादिक्को, अज्जादिसो ।

न्तकिमिमानं टा की टी ।

रीरिक्ककेसु न्त किं इम सद्धानं टा की टी होन्ति यथाक्कमं टकारा सब्बादेसत्था-भवादी, भवादिक्खो, भवादिसो-यादि, यादिक्खो, यादिसो-त्यादि, त्यादिक्खो, त्यादिसोच्चादि-तुम्हाम्हा नन्तु अयं विसेसो ।

तुम्हाम्हां ता मेकस्मिं ।

रीरिक्ककेसुतुम्हाम्हां ता मा होन्ते कस्मिं यथाक्कमं-तादि, मादि, तादिक्खो, मादिक्खो, तादिसो, मादिसो-एकैस्मिन्ति किं, तुम्हादिसो, अम्हादिसो-चि चये ।

भावकार केस्वघणघका ।

भवे कारके च क्रियत्था अ घण घ का होन्ति बहुलं-अ-इस्सेकारे ।

ओनमयवा सरे ।

सरे परे ओनमयवा होन्ति यथाक्कमन्ति तस्स अयादेसो च-वयनं चियतीति वाचयो-नीपापुणने-वि पुब्बोविनयनं विनेतीति वा विनयो-रु सद्धे-रवनं रवो-भु सत्तायं । भवनं भवो-गह उपादाने-प पुब्बो-पग्गण्हणं पग्गहो-गह मद दप रण सर वर चरादयो गहादयो-कर करणे, किच्छत्थे दुम्हि अकिच्छत्थेसु ईसं सुसु चुप्पदेसु-दुक्खेन करीयतीति करणं वा दुक्करं-सुखेन करीयतीति करणं वा ईसक्करं, सुकरं-चज हानियं-घण-चजनं चागो-पच पाके-नि पुब्बोघ, निपचतीति निपको-खिप पेरणे-क-खिपतीति खिपको-पीतप्पणे ।

युवण्णानमियब्धुवड सरे ।

इवण्णुवण्णन्तानं क्रियत्थानमियब्धुवड होन्ति सरे क्वचीति इयड-णेतीति पियो-भु सत्तायं-अभि पुब्बो ।

क्वि

क्रियत्था क्वि होति बहुलं भावकारकेसु ।

क्वीस्स ।

क्रियत्था परस्स क्विस्स लोपो होतीति क्विलोपे-अभिभवतीति अभिभु-एवं सयम्भु-अम गम गमने-क्विम्हि-“क्विम्हि लोपो”न्तब्बज्जनस्सा”ति मलोपो-उरसा गच्छतीति उरगो-दा दा ने-“अनो”ति क्रियत्था भावकारकेस्वानो-दत्ति दियतीति वादानं-संप पुब्बे-सम्मा पदीयते यस्स तं सम्पदानं-अप आ पुब्बे-अपाददाति एतस्माति अपादानं-कर करणे-अधि पुब्बो-“रानस्स णे”-ति णे-अधिकरीयति एतस्मिन्ति अधिकरणं-गह उपादाने ।

तथनरानं टठणळा ।

तथनरानं टठणळा होन्ति वा यथाक्कमन्ति नस्स णदेसे-गण्हितब्बं गहणं-पद गमने-निपुब्बो ।

पदादीनं क्वचि ।

पदादीनं युक् होति क्वचि पच्चये-नीपत्ति निपज्जनं-पी तप्पणे-अनम्हि वनादिना नागमे च'न ते' इच्चादिना ए न होति-पीति पीणनं-विजि भय चलनेसु-सं पुब्बो-संविन्ति संवेजनं-“अज्जत्रापी”ति एत्ताभावे-संविजनं-कुध कोपे-कुज्झति सीलेनाति कोधनो-भिक्ष याचने ।

इत्थियम ण क्ति क यक या च ।

इत्थिलङ्गे भावे कारके च क्रियत्था अआदयो होन्त्यनो च बहुलं-अ-भिक्षकनं भिक्षीयतीति वा भिक्षा-आपच्चयो-णो-कारणं कारा-चारकं-यथाकथञ्चि सद्दनिप्फन्ति रूळ्हितो अत्थनिच्चयो-भिद विदारणे-क्ति-भेदनं भिज्जतेति वा भित्ति-रूज भङ्गे-को-रुजतीति रुजा-विद जाणे-यक-वेदनं विदन्ति एतायाति वा विज्जा-अज वज गमने-प पुद्दो-यो-पब्बज नं पब्बज्जा-“चवग्गबयजा”ति योगविभागा वस्स बकारे जित्तं-वन्द अभिवादनत्थुतिसु-अनो-वन्दनं वन्दना ।

इ किति सरूपे ।

क्रियत्थस्स सरूपे'भिधेय्ये क्रियत्था परे इ कि ती होन्ति-इ-वच इच्चयं धातु एव वचि-किम्हि-युधि-ति-सरूपे तिम्हि करो तिसस्स खोति विकरणस्स जातत्ता “कत्तरि लो”ति लो-पचति-कथमकारो इच्चादि? घणन्तेन कारसदेन छट्टिसमासो-अस्स कारो अकारो-भुज पालनज्झोहारेसु ।

सीलाभिक्षज्जावस्सकेसु णी ।

क्रियत्थाणि होति सीलादीसु पतीयमानेसु-उण्हं भुज्जति सीलेनाति उण्हभोजी-पा पाने-“अस्साणपिम्हि युक्”इति-युक्-खीरम्भिक्खज्जम्पिबतीति खीरपायी-अवस्सं करोतीति अवस्सकारी, सतमवस्सं ददातीति सतन्दायी ।

कत्तरि भूते क्वन्तु क्तावि ।

भूते परिसमत्ते अत्ते वत्तमानतो क्रियत्थाक्कन्तुक्तावी होन्ति कत्तर-अभुज्जीति भुत्तवा, भुत्तावी-सुसवकणे-असुणि तिसुतवा, सुतावी ।

क्तो भावकम्मेसु

भावे कम्मेच भूते क्तो होति-आस उपवेसने-आसनमासितं-जि-रुद रोदने ।

वा क्वचि ।

ते ए ओ आ क्वचि वा न होन्ति कानुबन्धनागमेसु-रोदनं रुदितं, रोदितं-करीयित्थाति कतो,

गमादिरानं लोपो'न्तस्स ।

गमादिनं रकारन्तानञ्चान्तस्स लोपो होति तकारादो

कानुबन्धे पच्चये कत्वानकत्वावज्जितेति रलोपो-या पा पुणने ।

गमनत्थाकम्मकाधारे च ।

गमनत्थतो अकम्मकतो च क्रियत्था आधारे क्तो होति कत्तरि भावकम्मेसु च-यातवन्तो'स्मिन्ति यातं-(ठानं)-या तवन्तो याना-यानं यातं-यायित्थाति यातो-(पथो)-आसितवन्तो'स्मिन्ति आसितं-(ठानं)-आसितवन्तो आसिता-आसन मासितं-जि ।

नेता कत्तरि वत्तमाने ।

आरद्धापरिसमत्ते अत्थे वत्तमानतो क्रियत्था न्तो होति कत्तरि ।

कत्तरि लो ।

कृत्यत्थतो अपरोक्खेसु कत्तुविहितमानन्तदिसु लो होति-लकारो'जि लस्से'-ति विसेसनत्थो-पवतीति पवन्तो-
“मानो'ति कत्तरि मानो-पचमानो ।

भावकम्मेसु

वत्तमानत्थे वत्तमानतो क्रियत्था भावे कम्मे च मानो होति ।

क्यो भावकम्मेस्वपरोक्खेसु मानन्तत्यादिसु

भावकम्मविहितेसु परोक्खावज्जितेसु मानन्तादिसु परेसु क्यो होति क्रियत्था-ककारो अवुद्धत्थो-भावे-भुयतेति
भुयमानं-कम्मे-पच्चतेति पच्चमानो ।

ते स्सपुब्बानागते

अनारद्धे अत्थे वत्तमानतो क्रियत्था ते न्तमाना स्सपुब्बा होन्ति सविसये-जि-कत्तरि-पचिस्सतीति
पचिस्सन्तो,पचिस्समानो-हावे-भुयिस्सतीति भुयिस्समानं-कम्मे-पच्चिस्स तेति पच्चिस्समानो-कर करणे ।

तुं ताये तवे भावे भविस्सतिक्रियायं तदत्थायं ।

भविस्सतिअत्थे वत्तमानतो क्रियत्था भावे तुं ताये तवे होन्ति क्रियायं तदत्थायं पतीयमानायं-“तुंतुनतब्बेसु वा”ति वा
अकारो-अञ्जत्र पररूपं-करणय गच्छति कातुं गच्छति कत्तुं, कत्ताये वा-तवे-“करस्सा तवे”-ति आ-कातवे-भावेति किं,

करिस्सामीति गच्छति-क्रियायन्ति किं, भिक्खिस्सं इच्चस्स जटा-तदत्थायन्ति किं, गच्छिस्सतो ते भविस्सति भत्तं भोजनाय-गह उपादाने ।

पुब्बेककत्तुकानं ।

एको कत्ता येसं ब्यापारानं तेसु यो पुब्बो तदत्थतो क्रियत्था तुनकत्वान कत्वा होन्ति भावे-जि ।

एइ लस्स च ।

एइलानमे होति क्वचि-गण्हणं कत्वा याति गहेतून याति, गहेत्वान, गहेत्वा वा-अस्स रुधादित्ता ।

मं वा रुधादीनं ।

रुधादीनं क्वचि मं वा होति पच्चयेति पक्खे मं भवं अपि मनुबन्धत्ता अकारा परो ।

णे निग्गहीतस्स ।

गहस्स निग्गहीतस्स णे होति-गण्हि तुन, गण्हित्वान, गण्हित्वा-एककत्तुकानन्ति किं, भुत्तस्मिं देवदत्ते यज्ज दत्तो वज्जति-पुब्बाति किं, भुज्जति च पचति च-अप्पत्वा नदिं पब्बतो भवति अतिक्कम्म पक्कत्तं नदीति भुधातुस्स सब्बत्थ सम्भवा एककत्तुकता पुब्बकालता च गम्यते ।

येभ्य्यवुत्तिया लिङ्गं दस्सितं तत्थ सब्बसो ।
विसेसो पन विज्जहि जेय्यो पाठानुसारतो ॥

तब्बादयो ।

इदानि त्यादयो वुच्चन्ते-पच पाके-पच इति ठिते-क्रियत्था बहुलमिति च सब्बत्थ वत्तते ।

वत्तमानेति अन्ति सिथमिमते अन्ते से वेग एम्हे ।

वत्तमाने आरब्धा परिसमत्ते अत्थे वत्तमानतो क्रियत्थात्यादयो होन्ति-तेसम्पनियमे ।

पुब्बपरच्छक्कानमेकानेकेसु तुम्हाम्हेसेसेसु द्वेद्वे मज्झिमुत्तमपठमा ।

एकानेकेसु तुम्हाम्हेसद्वचनीयेसु तदज्जसद्वचनीयेसु च कारकेसु पुब्बच्छक्कानं परच्छक्कनज्च मज्झिमुत्तमपठमा द्वेद्वे होन्ति यथाक्कमं क्रियत्थाति एकम्हि वत्तब्बे एकवचनं ति-ति अन्ति इति पठमो आदो निदिट्ठत्ता-सि थ इति मज्झिमो मज्झि निदिट्ठत्ता-मि म इति उत्तमो-उत्तमसद्वोयं सभावतो तिप्पभुतीनमन्तद्वयमाह-एवं परच्छक्केपकि यथाक्कमं योजनीयं-त्यादिसु परभुतेसु कत्तुकम्मभाव विहितेसु क्यलादयोभवन्तीति “क्यो भावकम्मेस्वक्कपरोक्खेसु मानन्त त्यादिसु कत्तरी लो” इच्चादिना तेसं विधाना त्यादयो कत्तु कम्मभावेस्चेव विज्जायन्तीति कत्तरि तिम्हि लो-पचति-बहुम्हि चत्तब्बे अन्ति

क्वचि विकरणं ।

विकरणं क्वचि लोपो होतीति लस्साकारस्स लोपो-पवन्ति-पचसि पचथ ।

हिमिमेस्वस्स ।

अकारस्स दीघो होति हिमिमेसु-पचामि पचाम-परच्छक्के-पचते पचन्ते, पचसे पचव्हे, पचे पचाम्हे-कम्मे-क्यो भावकम्मेस्वच्चादिना क्यो ।

क्यस्स ।

क्रियत्था परस्स क्यस्स ईज वा होति-जकारो आद्यवयवत्थो, पचीयति पच्चति ।

गुरुपुब्बा रस्सारे'न्ते'न्तीनं ।

गुरुपुब्बस्मा रस्सा परेसं अन्ते'न्तिनं रे वा होति-पचीयरे पचीयन्ति पच्चरे पच्चन्ति, पचीयसि पच्चसि पचीयथ पच्चथ, पचीयामि पच्चामि पचीयाम पच्चाम-पचीयते, पच्चते पचीयरे पचीयन्ते पच्चरे पच्चन्ते, पचीयसे पच्चसे पचीयव्हे पच्चव्हे, पचीये पच्चे पचीयाम्हे पच्चाम्हे-भावे-भु सत्तायं-भावस्सेकत्ता एकवचनमेव-तज्ज पठमपुरिसेयेव सम्भवति-भुयति देवदत्तेन, बुयते वा-देवदत्तस्स सम्पति भवनन्ति अत्थो-नेहिज बहुलं विधाना ।

क्रियत्था कत्तरि त्यादि कम्मस्मिञ्च सकम्मका,
भावे चा'कम्मकाककम्मा'वचनिच्छायमज्जतो ।

भविस्सति स्सति स्सन्ति स्ससि स्सथ स्सामि स्साम स्सते स्सन्ते स्ससे स्सव्हे स्सं स्साम्हे ।

भविस्सति अनारब्धे अत्थे वत्तमानतो क्रियत्था स्सत्यादयो होन्ति ।

अ ईस्सादिनं ब्यज्जनस्सिज ।

क्रियत्था परेसं अआदीनं ईआदीनंस्सादीनञ्च ब्यज्जनस्सिज्हेकाति वा-ववत्थीतविभासायं स्सेति स्सादीनंस्सच्चादीनद्वावयो अधिप्पेतो-“जि ब्यज्जनस्सा”ति सिद्धेपि त्यादिसु परभुतेसु एते समेवाति नियमत्तोयमारम्हो-लस्साकारस्स लोपो-पचिस्सति पचिस्सरे पचिस्सन्ति, पचिस्ससि पचिस्सथ, पचिस्सामि पचिस्साम-पचिस्सते पचिस्सरे पचिस्सन्ते, पचिस्ससेपचिस्सव्हे, पचिस्सं पचिस्साम्हे-कम्मे-पचियिस्सति ।

क्यस्स स्से ।

क्यस्स वा लोपो होति स्से-पचिस्सति पच्चिस्सति, पचीयिस्सरे पचियिस्सन्ति पचिस्सरे पचस्सन्ति पच्चिस्सरे पच्चिस्सन्तिच्चादि-कत्तुसमं-क्योव विसेसो-भावे-भुयिस्सति भविस्सति, भुयिस्सते भविस्सते ।

नामे गरहावम्हयेसु ।

नामसद्दे निपाते सति गरहायं विम्भये च गम्यमाने स्स त्यादयो होन्ति-गरहायं-सापि नाम पचिस्सतीच्चादि-विम्भये-
अच्छरियं वत भो अब्भूतं वत भो अन्धो नाम पचिस्सतिच्चादि ।

भुते ई उं ध त्थ इं म्हा आ ऊ सेव्हं अ म्हे ।

भुते परिसमत्ते अत्थे वत्तमानतो क्रियत्था ई आदयो होन्ति-भुतानज्जतने वक्खमानत्ता इमे भुतनज्जतने भुतसामञ्जे
च भवन्ति ।

अहस्सुभयतो अट्ठुरत्तं वाव तदुपट्ठकं,
अन्तो कत्वान विज्जेय्यो अहो अज्जनो इति ।

तदज्जो पन यो कालो सो नज्जतनसज्जितो ।

आईस्सादिस्वज वा ।

आआदो ईआदो स्साआदो च क्रियत्थस्स अज वा होति,

एय्याथ स्से अ आ ई थानं ओ अ अं त्थ त्थो वेहाक ।

आसहचरितोव अकारो गहते-न परोक्खे विहितो-थो पन न्ते निद्वेसा त्वादिसम्बन्धियेव तस्सेव वा निस्सितत्ता-
निस्सयकरणम्पि हि सुत्तकाराचिण्णं-एय्याथादीनं ओआदयो वा होन्ति यथाक्कमन्ति ईस्सवात्थो-अपचित्थो पचित्थो
अपवत्थो पचत्थो ।

आईऊम्हास्सास्सम्हानं वा ।

एतेसं वा रस्सो होतीति पक्खे रस्से च-अपचि पचि अपची पची ।

उंस्सिंस्वंसु ।

उमिच्चस्स इंसु अंसु वा होन्ति-अपविंसु पविंसु अपचंसु पचंसु अपवुं पचुं ।

ओस्स अ इ त्थ त्थो ।

ओस्स अआदयो वा होन्ति-अपच पच अपचि पचि अपचित्थ पचित्थ अपवत्थ पचत्थ अपचित्थे पचित्थो अपचत्थो
पचत्थो ।

सि ।

ओस्स सि वा होति-अपचिसि पचिसि अपचिसि पचिसि अपचो पचो ।

म्हात्थान मुज ।

म्हात्थानमुज वा होति-ईआदिसम्बन्धिनमेव गहणं-अपवुत्थ पचुत्थ ।

इंस्स च सिज ।

इमिच्चस्स सिज वा होति म्हात्थानञ्च बहुलं-जकारो आद्यवय वत्थो-अपचसित्थ पचसित्थ अपचित्थ पचित्थ अपचत्थ पचत्थ, अपचिसिं पचिसिं अपचिसिं पचिसिं अपचिं पचिं, अपचुम्ह पचुम्ह अपचुम्हा पचुम्हा अपचम्ह पचम्ह अपचम्हा पचम्हा अपचसिम्ह पचसिम्ह अपचसिम्हा पचसिम्हा अपचिम्ह पचिम्ह अपचिम्हा पचिम्हा अपचम्ह पचम्ह अपचम्हा पचम्हा-परच्छक्के-अपवित्थ पचित्थ अपवत्थ पवत्थ अपच पच अपचा पचा, अपचु पचु अपचु पचु, अपचिसे पचिसे अपचसे पचसे, अपचिक्कं पचिक्कं अपचक्कं पचक्कं-अस्स वा अमादेसे-अपचं पचं अपच पच अपचिम्हे पचिम्हे अपचम्हे पचम्हे-कम्मे-अपचीयित्थो पचियित्थो अपचीयित्थो पचीयित्थो अपच्चित्थो पच्चित्थो अपच्चत्थो पच्चत्थो अपचीयि पचीयि अपचीयी पचीयी अपच्चि पच्चि अपच्चि पच्चि, अपचीयिंसु पचियिंसु अपच्चिंसु पच्चिंसु अपचियंसु पचीयंसु अपच्चंसु पच्चंसु अपचीयुं पचीयुं अपच्चुं पच्चुमिच्चादि-भावे-अभुयित्थो भुयित्थो अभुयत्थो भुयत्थो अभुयि भुयि अभुयी भूयी, अभुयित्थ भुयित्थ अभुयत्थ भुयत्थ अभुय भुय अभया भुया-“सम्भावनेवा”ति इतो वेति वत्तमाने ।

मायोगे ईआआदि ।

मायोगे सति ईआदयो आआदयो च वा होन्ति-असक्काल त्थोयमारम्हो-मा भवं पुनपि एवरूपमपचित्थो इच्चादि-वावि धानतो स्सत्यादि एय्यादि त्वादयोपि होन्ति-माभवं पचिस्सति, मा भवं पचेय्य, मा भवं पचतु इच्चादि ।

अनज्जतने आ ऊ ओ त्थ अ म्हा त्थ त्थुं सेव्हं इं म्हसे ।

अविज्जमानज्जतने भुतत्थेवत्तमानतो क्रियत्थाआआदयो होन्ति-वात्थे रस्से च-अपचत्थ पवत्थ अपच पच अपचा पचा, अपचु पचु अपचु पचू-ओ-अपच पच अपचि पचि अपचत्थ पचत्थ अपचत्थो पचत्थो अपचसि पचसि अपचो पचो, अपवत्थ पचत्थ अपचं पचं अपचपच, अपचम्ह पचम्ह अपचम्हा पचम्हा-अपचत्थ पचत्थ, अपचत्थुं पचत्थुं, अपचसे पचसे, अपचक्कं पचक्कं । अपसिं पचिसिं अपचिं पचिं, अपचम्हसे पचम्हसे-कम्मे-अपचीयत्थ पचीयत्थ अपच्चत्थ पच्चत्थ अपचीय पचीय अपचीया पचीया अपच्च पच्च अपच्चा पच्चा, अपचीयु पचीयु, अपचीयु पचीयु, अपच्चु पच्चु अपच्चू पच्चूच्चादि-भावे-अभुयत्थ भुयत्थ अभुय भुय अभुया भुया-अभुयत्थ भुयत्थ-“मायोगे ईआआदि”ति इमिना मायोगेपि आआदयो होन्ति-मा भवं अपचित्थ इच्चादि ।

परोक्खे अ उ ए त्थ अम्ह त्थरे त्थो व्हो इम्हे ।

अपच्चक्खे भुतानज्जतनत्थे वत्तमानतो क्रियत्था अआदयो होन्ति-अपरोक्खेसूति वचना न विकरणुप्पत्ति ।

परोक्खायञ्च ।

परोक्खायं पठममेकस्सरं सद्वरूपं द्वे भवति ।

लोपो'नादिव्यञ्जनस्स ।

द्वित्ते पुब्बस्सादितो'ञ्जस्स ब्यञ्जनस्स लोपो होति-पपच प्पचु'पपचे पपचित्थ-इजभावपक्खे संयोगादि लोपोपपचत्थ, पपच पपचिम्ह, पपचित्थ पपचत्थ पपचिरे, पपचित्थो पपचत्थो पपचिहो, पकपचि पपचिम्हे-एवं कम्मपि-भावे-भुस्य वुक ।

अआदियु भुस्स वुक होति ।

पुब्बस्स अ ।

अआदिसु द्वित्ते पुब्बस्स भुस्स अ होति ।

चतुत्थदुतियानं ततियपठमा ।

द्वित्ते पुब्बेसं चतुत्थदुतियानं ततियपठमा होन्ति यथाक्कमन्ति बकारे-बभुव बभुवित्थ ।

एय्यादो वा'तिपत्तियं स्सा ससंसुस्से ससथस्सं स्सम्हा स्सथस्सिंसु सससे स्सव्हे स्सिं स्साम्हासे ।

एय्यादो विसये क्रियातिपत्तियं स्सादयो होन्ति विभासा-विधुरप्पच्चयोपनिपाततो कारणवेकल्लतो वा क्रियायातिपत्ति अनिप्फत्ति क्रियातिपत्ति-एतेचस्सादयो सामत्थिया तीतानागते स्वेवहोन्ति-न वत्तमानेन तत्र क्रियातिपत्त्यसम्भवा-आईइ च्चादिनावा रस्से-अपचिस्स पचिस्स अपचिस्सा पचिस्सा, अपचिस्संसु पचिस्संसु-स्सेस्स एय्याथादीना वा अकारे-अपचिस्स पचिस्स अपचिस्से पचिस्से,अपचिस्सथ पचिस्सथ,अपचिस्सं पचिस्सं । अपचिस्सम्ह, पचिस्सम्ह, अपचिस्सम्हा पचिस्सम्हा, अपचिस्सथ पचिस्सथ, अपचिस्सिंसु पचिस्सिंसु, अपचिस्ससे पचिस्ससे, अपचिस्सव्हे पचिस्सव्हे, अपचिस्सिंपचिस्सिं, अपचिस्साम्हाये पचिस्साम्हासे-कम्मे-अपचीयिस्स पचियिस्सअपचीयिस्सा पचियिस्सा-क्यस्स वा लोपे-अपचिस्स पचिस्स अपचिस्सा पचिस्सा अपच्चिस्स पच्चिस्स अपच्चिस्सान पच्चिस्सा, अपचियिस्संसु पचीयिस्संसुअपचिस्संसु पचिस्संसु । अपच्चिस्संसु पच्चिस्संसु, इच्चादिभावे-अभुयिस्स भुयिस्स अभुयिस्सा भुयिस्सा, अभुयिस्सथ भुयिस्सथ-वाति वकिं, दक्खिणेनन चे गमिस्सति नायकटम्परिया भविस्सति ।

हेतुफलेस्वेय्य एय्युं एय्यासि एय्याथ एय्यामि एय्याम एथ एरं एथो एय्यव्हो एय्यं एय्याम्हे ।

हेतुभुतायं फलभूतायञ्च क्रियायं वत्तमानतो क्रियत्थ एय्यादयो वा होन्ति ।

एय्येय्यासेन्तं टे ।

एय्य एय्यासि एय्यमिच्चेसं टे वा होति-पचे पचेय्य ।

एय्युंस्सुं ।

एय्युमिच्चस्स उं वा होति-पचुं पचेय्युं, पचे पचेय्यासि,-वा ओकारे-पचेय्याथो पचेय्याथ, पचेय्यामि ।

एय्यामस्सेमु च

एय्यामस्स एमु वा होति उ च-पचेमु पचेय्यामु पचेय्यामक, पचेथ पचेरं पचेथो पचेय्यव्हो, पचे पचेय्यं पचेय्याम्हे-कम्मे-पचीये पचीय्ये पच्चे पच्चेय्य, पचियुं पचीयेय्युं पच्चुं पच्चेय्युमिच्चादि-भावे-भुये भुयेय्य, भुयेथ ।

पातो पचेय्य चे भुज्जे इच्चेत्थ पचनक्रिया

हेतुभुताति विज्जेय्या फलनत्वनुभवक्रिया ।

सत्त्य रहेस्वेय्यादि ।

सत्तियं अरहत्येव क्रियत्था एय्यादयो होन्ति-भवं खलु भत्तं पचेय्य, भवं समत्थो, भवं अरभो ।

सम्भावने वा ।

सम्भावने गम्यमाने धातुना वुच्चमाने च एय्यादयो होन्ति नविभासा-अपि भवं गिलितं पासाणं पचेय्य उदरग्गिना-सम्हावेमि सद्वहामि भवं पचेय्य, भवं पचिस्सति । भवं अपचि ।

पज्जपत्थनाविधिसु ।

पज्हादिसु क्रियत्ततो एय्यादयो होन्ति ।

पज्जो सम्पुच्छनं इट्ठा सिंसनं याचनं दुवे
पत्थना भत्तिया वाथ न नवा व्यापारण विधि ।

पज्जे, किं सो भत्तं पचेय्य उदाहु ब्यज्जनं वा-पत्थनायं, अहो वत सो पचेय्य मे-विधिम्हि, भवं भत्तं पचेय्य ।

तु अन्तु हि थ मि म तं अन्तं स्सु व्हो ए आमसे ।

पज्जपत्तनाविधिस्वेते होन्ति क्रियत्ततो-पचतु पचन्तु ।

हिस्स'तो लोपो ।

अतो परस्स हिस्स वा लोपो होति-पच पचाहि-थस्स वा वेहाक-पचव्हो पचथ, पचामि पचाम, पचतं पचन्तं, पचस्सु पचव्हो, पचे पचामसे-कम्मे-पचीयतु पच्चतु पचीयन्तु पच्चन्तु इच्चादि-भावे, भुयतु भुयतं-पचितुं पयुत्तीति पचनिच्छायं ।

पयोजकव्यापारे णपि च ।

कत्तारं यो पयोजेति तस्स व्यापारे क्रियत्था णि णि होन्ति बहुलं-“अस्साणनुबन्धे”ति आ-पयोजकव्यापारे णिणपिनं विधाना तदन्तस्स क्रियत्थताति पाचिसद्वतो त्यादयो ।

णिणप्यापिहि वा ।

ण्याद्यन्तेहि क्रियत्थेहि अपरोक्केसुकत्तुविहित कमानन्तत्यादिसु लो होति विभासा-“युवण्णानमे ओप्पच्चये”ति एकारे “जोनमयवा सरे”ति अयादेसे च-पाचयति-अज्जत्र-पाचेति-पाचयरे पाचयन्ति पाचेन्तिच्चादि-कम्मे-

दीघो सरस्स ।

सरन्तस्स क्रियत्थस्स दीघो हाति क्ये-पाचीयति पाचीयरे पाचीयन्तिच्चादि-वुत्तनयेन जेय्यं-पयोजकव्यापारे णिणप्यन्तानं सकम्मकत्ता न नभावे रूपनयो ।

अकम्मकापि होन्तेव णिणप्यन्ता सकम्मका,
सकम्मका द्वीकम्मास्सु द्विकम्मा च तिकम्मका ।

भविस्सति-पाचयिस्सति पाचेस्सति पाचयिस्सरे पाचयिस्सन्ति पाचेस्सरे पाचेस्सन्तिच्चादि-कम्मे-पाचीयिस्सति-क्यलोपो-पाचिस्सतीच्चादि-भुते-अपाचयित्थो पाचयत्तो अपाचयत्थो पाचयत्थो अपाचेत्थो पाचेत्थो अपाचयि पाचयि ।
अपाचयी पाचयी अपाचयिंसु पाचयिंसु अपाचयंसु पाचयंसु ।

जोत्ता सुं ।

आदेसतो ओआदेसतो च परस्स उमिच्चस्स सुं वा होति-अपाचयसुं पाचयसुं अपाचेसुं पाचेसुं अपाचयुं पाचयुमिच्चादि-उस्स सुमेव विसेसो-कम्मे-अपाचीयित्थो पाचीयित्थो अपाचीयत्थो पाचीयत्थो अपाचियि पाचीयि अपाचियी पाचीयि इच्चादि-अनज्जतने-अपाचयत्थ पाचयत्थ अपाचेत्थ कपाचेत्थ अपाचय पाचय अपाचया पाचया अपाचयु पाचयु अपाचयू पाचयू इच्चादि-कम्मे-अपाचीयत्थ पाचीयत्थ अपाचीय पाचीय अपाचीया पाचीया इच्चादि-परोक्खे-

रस्सो पुब्बस्स ।

द्वित्ते पुब्बस्स सरो रस्सो होति-पपाचय पपाचयु पपाचये पपाचयित्थ पपाचेत्थ इच्चादि-कम्मे-सब्बं कत्तुसमं-अतपत्तियंअपाचयिस्स पाचयिस्स अपाचयिस्सा पाचयिस्सा अपाचयिस्संसु पाचयिस्संसु इच्चादि-कम्मे-अपाचियिस्स पाचियिस्स अपाचीयिस्सा पाचियिस्स अपाचिस्स पाचिस्स अपाचिस्सा पाचिस्सा इच्चादि-हेतुफलेसु-पाचये पाचयेय्य पाचयुं पाचयेय्युमिच्चादि-कम्मे-पाचीये पाचीयेय्युमिच्चादि-त्वादिसु-पाचयतु पाचेतु पाचयन्तु पाचेन्तु इच्चादि-कम्मे-पाचीयतु पाचीयन्तु इच्चादि-णपिम्हि-पाचापयति पाचापेतिच्चादि न्यन्तसमं-पाचयितुम्पयुत्ति ति ण्यन्ततोपि णि ।

णिणपिनं तेसु ।

णी णपिनं लोपो नहोति तेसु णी णपिसु'तिक पुब्बणिलोपे-पाचयति पाचेतिच्चादि सब्बत्थजेय्यं-णपिचेवं ।

भुवादि नयो ।

अधुना विकरणप्पभेदप्पकासनत्थं रुधादीनं अटाठगणनमादिभुतस्सेकेकस्स क्रियत्थस्स कानि चि रूपानि उदाहरियन्ते-रुध आवरणे-त्यादि ।

मञ्च रुधादीनं ।

रुधादितो अपरोक्खेसुकत्तुविहितमानन्तत्यादिसु लोहोति मञ्चान्तसरा परो-रुन्धति रुन्धरे रुन्धन्तिच्चादि-कम्मे-“मं वा रुधादीन”न्ति वा मं-रुन्धियति रुञ्जतीचचादि-पचिविय सब्बत्थ जेय्यं ।

रुधादि नयो ।

दिव कीळा विजिगिंसा वोहारज्जुति थुति गतीसु ।

दिवादीहि यक ।

दिवादीहि लविसये यक होति-ककारो कानुबन्धकारियत्थो-एवमुपरिच-दिब्बति दिब्बरे दिब्बन्तिच्चादि-कम्मे-किवीयति दिब्बति दिवीयरे दिवियन्ति दिब्बरे दिब्बन्तिच्चादि ।

दिवादि नयो ।

तुद व्यथने ।

तुदादीहि को ।

तुदादीहि लविसये को होति-तुदति तुदन्तिच्चादि-कम्मे-तुदीयति तुज्जति तुदीयरेतुदियन्ति तुज्जरे तुद्यन्तिच्चादि ।

तुदादि नयो ।

जि जये ।

ज्यादीहि क्ता ।

जिआदीहि कलविसये क्ता होति-जिनाति जिनन्तिच्चादि-कम्मे-जियति जियरे जियन्तिच्चादि ।

ज्यादि नयो ।

की दब्बविनीमये ।

क्यादीहि कणा ।

कीआदीही लविसये कणा होति ।

नाणसु रस्सो ।

नाणसु क्रियत्थस्स रस्सो होति-किणति किणन्तिच्चादि-कम्मे-कीयति कीयरे कीयन्तिच्चादी ।

क्यादि नयो ।

सु सवणे ।

स्वादीहि केणा ।

स्वादीहि लविसये केणा होति-सुणेति सुणन्तिच्चादि । कम्मे-सूयति सूयरे सूयन्तिच्चादि ।

स्वादि नयो ।

तन वित्थारे ।

तनादित्वो ।

तनादीहि लविसये ओ होति-तनोति तनोन्तिच्चादि । परच्छक्के ।

ओविकरणस्सु परच्छक्के ।

ओविकरणस्स उ होति परच्छक्कविसये-तनुते तत्त्वन्ते इच्चादि-कम्मे-

तनस्सा वा ।

तनस्स आ होति वा क्ये-तायति तज्जाति तायरे तायन्ति तज्जरे तज्जन्तिच्चान्दि ।

तनादि नयो ।

वूर थेय्ये ।

चुरादितो णि ।

चुरादीहि क्रियत्तेहि सकत्थे णि परो होति बहुलं-चोरयति चोरति चोरयरे चोरयन्तिचोरेन्तिच्चादि-कम्मे-चोरियति चोरीयरे चोरीयन्तिच्चादि ।

चुरादि नयो-त्यादयो ।

परत्थाय मया लब्धं कत्वान पदसाधनं
पुञ्जेन तेन लोको'यं साधेतु पदमच्चुनं ।

सुद्धासयेन परिसुद्धगुणेदितेन
सारेन सारयतिसङ्घनिसेवितेन
रम्मे'नुराधनगरे वसतम्बुजेन
विद्वालितं निजविसुद्ध कुलद्धजेन ।

मानेन्तेन तथागतं पटिपदायोगेन सद्बालुना
निच्चाखण्डतपो'नलेहि निखिलप्पापारिसन्तापिता
सद्धम्मव्हयसीहतेलठतिया चामीकरत्थालिना
नानावादिकुदिट्ठिभेदपटुना नवाणि कनवधू सामिना ।

सत्थानं करुणवता गतवता कपारम्परं धीमता
थेरेनातुमपादपञ्जरगतो यो सद्दसत्तादिसु
मोग्गल्लायनविस्सुतेतिह सुवच्छापो विनीतो कयथा
सो'कासी पियदस्सि नाम यतिदं ब्यत्तं सुखप्पत्तिया ।

वुत्तोव वुत्तमुपभोगिनिया सकाय
पिनप्पयोधरवनापगसेविकाय
रम्हाविहारवधुया तिलकातुलेन
सन्तेन कप्पिणसमव्हयमातुलेन ।

पदसाधनं निड्डितं ।